

VEREENIGING
TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP.
1873—1874.

Verslag der bijeenkomst van den 27sten December 1873.

De VOORZITTER, de heer KNOOP, opent de vergadering en doet de volgende mededeelingen.

Met het oog op de ontbinding der firma Witsenborg en C^o., op 1 Januari aanstaande, heeft het bestuur gemeend, de bij haar gedeponeerde gelden der Vereeniging op andere wijze te moeten beleggen. Daarvoor zijn dus aangekocht *Certificaten Nederlandsche Werkelijke Schuld*, $2\frac{1}{2}$ pCt., namelijk drie, nominaal elk groot f 1000, en vijf, elk nominaal groot f 100. De stukken zijn in bewaring bij een lid van het bestuur; de couponbladen bij een ander bestuurslid.

Het bestuur heeft een schrijven ontvangen van den secretaris van het Wiener *Militär-wissenschaftlicher Verein*, gedagteekend 12 December jl., waarbij wordt bericht, dat van 1 Januarij 1874 af aan de Vereeniging zal worden toegezonden een exemplaar van het maandschrift door het *Verein* uitgegeven met verzoek om daarvoor in ruil te mogen ontvangen een exemplaar van de verslagen der Vereeniging. Het bestuur heeft dat verzoek toegestaan. De toezending zal beginnen met een exemplaar van het vereenigingsjaar 1873—1874.

De Vereeniging is nu in betrekking met verscheidene andere genootschappen. Daarom heeft het bestuur bepaald, dat in de ledenlijst tusschen de namen van het bestuur en die van de leden, voortaan de vereenigingen, enz., zullen vermeld worden, waarmede verslagen gewisseld of waaraan deze gezonden worden, te weten:

De militaire vereeniging Willem I in Nederlandsch-Indië;

1873/74.

12

het Wiener Militär-wissenschaftlicher Verein;
 het Departement van Oorlog in Nederlandsch-Indië;
 het Dépôt de la guerre te Parijs.

Het Ministerie van Oorlog in Nederland en het Indische genootschap te 's Gravenhage.

Aan de orde is de behandeling van het onderwerp: *Eenige denkbeelden over de beteekenis der vestingen in de tweede helft der negentiende eeuw*, te behandelen door den heer Abel aan wien het woord wordt verleend.

De heer ABEL zegt:

Wellicht heeft de kennisneming van het onderwerp, door mij ter behandeling gekozen, bij sommigen uwer het vermoeden doen rijzen, dat deze bespreking geschiedt in verband met het voorgedragene in de laatst gehouden algemeene vergadering van dit genootschap.

Om elken mogelijken twijfel daaromtrent weg te nemen, moet ik beginnen met te verklaren, dat die bedoeling bij de gedane keuze niet heeft voorgezetten. De weinige uren daags, die mij uit hoofde mijner betrekking, ter beschikking bleven, gedurende het korte tijdsverloop tusschen den dag van heden en dien, waarop mij door het bestuur dezer Vereeniging, bij monde van den heer secretaris, de vereerende uitnoodiging tot het vervullen eener spreekbeurt werd gedaan, (9 Dec. jl.) hebben mij genoodzaakt mijne keuze te bepalen tot een onderwerp, waarover ik bereids eenige aantekeningen bezat. De aangevoerde omstandigheid doet me, afgescheiden nog van elke andere reden, hopen op uwe toegevendheid.

De beschouwingen over de rol der vestingen zijn geput uit een artikel: „Über die Zukunft der Festungen”, voorkomende in den jaargang 1867 van het Österr. Mil. Zeitschrift, terwijl die, over den invloed van den algemeenen weerplicht op de beteekenis der vestingen, grootendeels zijn ontleend aan het werk van Hermann von Hauneken: „Die allgemeine Wehrpflicht” 1873.

Tot de gedane keuze meende ik te eer te kunnen besluiten, wijl zij een onderwerp geldt, dat, nu in bijna alle Europeesche staten regeling of verbetering van het vestingstelsel aan de orde

is, in hooge mate de aandacht verdient, en dat bovendien rijk stof tot bespreking aanbiedt.

Voor eene richtige beoordeeling van de beteekenis der vestingen in onze dagen, is voorzeker geen beter grondslag te verkrijgen dan door de feiten, die in dat opzicht leeringen aan de hand hebben gedaan, te raadplegen. Aangezien de tijd, tot spreken beschikbaar, tot korthed noopt, en derhalve een onderzoek tot het verkrijgen van een goeden grondslag slechts kan loopen over enkele feiten, heb ik gemeend me daarvoor te kunnen bepalen tot de oorlogen sedert 1848 gevoerd; ook daarom, wijl de drie factoren, welke het meest hebben bijgedragen om de tegenwoordige wijze van oorlogvoeren te doen verschillen met die in het begin dezer eeuw, namelijk de aanleg en uitbreiding der spoorwegnetten, de invoering der getrokken vuurwapens en die van den algemeenen weer- en dienstplicht, van af dat tijdstip, achtereenvolgend, op de oorlogsoperatiën hunnen invloed hebben doen gelden.

Laat ons daarom nagaan: 1° of en in hoeverre in de oorlogen der laatste decenniums de vestingen en versterkingen invloed hebben uitgeoefend op den gang der oorlogsgebeurtenissen en, 2° in hoeverre de hedendaagsche oorlogsvoering terugwerkt op de waarde der vestingen.

Alvorens daartoe over te gaan, schijnt het niet ondienstig, aan te geven welken eisch men werkelijk stellen mag voor eenige vesting of versterking en welke voorzieningen noodwendig te voren getroffen dienen te worden, wil men, dat versterkingen, bij voorkomende gelegenheid, beantwoorden aan het doel hunner daarestelling. Ofschoon ik hierover geen nieuwe zienswijze zal verkondigen, komt het me wenschelijk voor, die uiteenzetting te doen voorafgaan, opdat men het standpunt kenne, waarvan ik uitga bij de beoordeeling van versterkingen en derzelver werkkring, en schijnt me dit tevens geoorloofd, wijl men vaak, in dit opzicht, onjuiste en valsche voorstellingen aantreft, die er zoo licht toe leiden, dat men onbillijk is in zijn oordeel, omdat daarbij meest wordt over het hoofd gezien, dat de doode strijdkrachten waren verwaarloosd of dat aan deze overdreven eischen waren gesteld.

Eerstens derhalve de vraag: waartoe moeten versterkingen in oorlogstijd dienen?

Het valt wellicht moeilijker deze vraag juister te beantwoorden

dan Rustow dit deed in zijn „Lehre von der Anwendung der Verschanzungen:” het terrein voor den strijd zoodanig te verbeteren, dat de verdediger daardoor in staat zij, het bezit van een post of stelling, ook aan een overmachtigen vijand, met kans op een goeden uitslag te betwisten.

Al betreft deze verklaring meer eigenlijk de veldverschansingen, zoo is zij evenzeer toepasselijk op elke soort van versterkingen, hetzij vluchtige, tijdelijke of duurzame, wat betreft het doel van den aanleg der werken. Het onderscheid tusschen die verschillende soorten van versterkingen bestaat in zooverre alleen hierin, dat naarmate men meer over tijd en middelen te beschikken heeft, tot gelijk doel minder troepen gevegd, en bij gelijk getal troepen meerder weerstandsvermogen gevorderd mag worden. Dat aan het bezit van eene versterkte plaats verdere en hoogere doeleinden van den krijg kunnen verbonden worden, behoeft in geen deele onze redeneering in deze te verkleinen.

Is het vooropgestelde juist, dan lijdt het geen twijfel, of over de waarde eener versterking valt niet te oordeelen dan in verband met hare bezetting; deze strijdt om het terreinbezit, terwijl het werk haar dien strijd in gunstiger verhouding doet voeren.

Al verder volgt uit het aangevoerde, dat de gewichtigste factor voor elke verdediging te vinden is in den geest der bezetting — maar dan ook, dat het verre van onverschillig is, hoe en onder welke omstandigheden de verdediging van een werk ondernomen wordt.

Het gaat bij deze gelegenheid minder aan uit te weiden over dien moreelen factor; echter vinde hier eene plaats, dat aan dien invloed valt toe te schrijven, dat de krijgsgeschiedenis voorbeelden oplevert, dat eenvoudige werken als: verhakkingen, épaulementen of schansen met den besten uitslag tegen een overmachtigen vijand verdedigd werden, terwijl daarentegen hecht gebouwde vestingen, van al het noodige voorzien, bijna onmiddellijk werden overgegeven.

Doch behalve geestkracht bij den verdediger wordt bij versterkingen meer gevorderd. De werken moeten derwijze worden daargesteld, dat zij, elk voor zich, wat betreft den aanleg, de inrichting en wapening, de verdediging in de hand werken; dat zij voldoende weerstand bieden aan de uitwerking van het vijandelijk vuur en, zoo noodig, ruim voorzien zijn van krijgs- en levensbehoefden. In

die richting is van af de vroegste tijden een kennelijk streven waar te nemen, daar men er steeds op bedacht was, de versterkingskunst gelijken tred te doen houden met de overige deelen der oorlogskunst. In de laatste jaren heeft vooral de invoering van de vèrdragende juistheidsvuurwapenen vele nieuwe en hooge eischen na zich gesleept.

Hierdoor, en om tal van andere gronden, waaronder die der kosten niet de minste gerekend worden moet, is er op het oogenblik geen staat, waar de vestingen geheel in overeenstemming zijn met de eischen der hedendaagsche wijze van oorlogvoeren. Om uit dien achterlijken toestand te geraken moeten alle krachten worden ingespannen, en in geen geval mag men aan verouderde werken, welke vroeger tot andere doeleinden werden daargesteld, verbeteringen stellen, waaraan deze, onder geheel andere omstandigheden, bij geen mogelijkheid meer kunnen voldoen.

Er is misschien geene quaestie, waarover meer uiteenlopende, onbepaalde en ook minder nauwkeurige meeningen zijn verkondigd dan die betreffende de uitgebreidheid van het gebied, waarop eene versterking haren invloed moet doen gelden.

Evenwel valt, in deze, eene bepaalde uitspraak minder moeielijk, wanneer men de werking van elke op eenig oorlogstoonel liggende versterking of versterkte stelling uit tweeledig oogpunt beschouwt.

Eerstens waarborgt elke versterking den verdediger het bezit der plaats door haar ingenomen en van het terrein, dat tengevolge der bijzondere plaatselijke gesteldheid onder hare bescherming ligt, en belet zij den aanvaller het bezetten dier plaats met aanliggend terrein. Behalve die inwendige en achterwaartsche ruimte verzekert de versterking den verdediger, door de werking der vuurwapenen, naar de zijde des aanvallers de onmiddellijk aan haar grenzende terreinstrook, in zooverre dat elke poging van den vijand om zich daarin te nestelen door hem kan worden tegen gegaan.

De breedte dier terreinstrook is geheel afhankelijk van de dracht der vuurmonden, waaruit de wapening der versterking bestaat, en van de gesteldheid van het terrein; zij kan, op zijn gunstigst gerekend, bij de getrokken vuurmonden 4000, bij de gladde kanons 1500 M. bedragen.

In de tweede plaats kan elke versterking — en bij grootere werken zal dit meest het geval zijn — haren invloed nog buiten

den kring van haar werkzaam vuur doen gevoelen, wanneer een gedeelte der bezetting kan worden afgezonderd tot ondernemingen naar buiten. Die invloed regelt zich o. a. naar de sterkte van het af te zonderen en te mobiliseeren gedeelte, zoodat uit den aard der zaak, ongeacht elke andere reden, grootere werken of liever sterkere bezettingen tot bedoeld einde meer troepen kunnen beschikbaar stellen, zonder de werken te veel bloot te geven, dan sterkten van minderen omvang en mindere beteekenis.

De eene bevelhebber zal meer dan den ander tact bezitten, om met weinig troepen den vijand buiten de werken bezig te houden; vooral ook de geest en het gehalte der bezettingstroepen komen voor de kansen en den duur van zulk actief optreden in aanmerking; — maar in ieder geval zij men er op bedacht, de bezetting der werken ten aanzien van dit gedeelte harer werkkring niet te zwak te maken, want het zal weinig baten of al eene stelling volgens alle regelen der kunst is versterkt, wanneer hare bezetting te zwak is om krachtig te handelen. De aanvaller zal hierover niet lang in het onzekere blijven en zijn gedragslijn daarna regelen.

Ook over den duur van den weerstand eener versterking wordt verschillend gedacht. Te voren alle omstandigheden bepaald aan te geven waaronder een werk kan worden aangevallen, zal niemand in het hoofd komen. Doch wat zich met eenige zekerheid laat zeggen, is: dat de vermeestering van een werk zelden het einddoel van den krijg zal wezen, en dat derhalve de aanvaller tot de belegering eener sterkte alleen dan zal overgaan, wanneer hij er niet buiten kan, of wel, wanneer de bemachtiging er van hem langs korteren of zekerder weg tot het einddoel van den oorlog voert.

Eenmaal tot den aanval besloten, zal de vijand tot bereiking van zijn doel alle krachten inspannen en voornamelijk zijn toevlucht nemen tot volkomen afsluiting van het werk, wanneer hij het niet in eersten aanloop vermeesteren kan. De isoleering bepaalt de bezetting op het tijdstip der afsluiting tot haren voorraad, terwijl de aanvaller meest in de gelegenheid is zich nieuwen aanvoer te verschaffen, uit welk een en ander volgt, dat bij een ernstig doorgezette aanval van de zijde des belegeraans er geen sprake kan wezen van de volstreckte onneembaarheid eener vesting

en tevens, dat elke verdediging een eindterm heeft. Tegen deze vooraf te bepalen tijdruimte valt weinig in te brengen, dan wel in het geval eene stelling niet geheel te isoleeren is. Trouwens, wat wil men meer, dan dat het weerstandsvermogen eener sterkte in billijke verhouding is met den tijd en de middelen tot baren aanleg besteed.

Overigens kan zelfs die beperkte tijdruimte voor het leger van den verdediger van onberekenbaar nut zijn, wijl zij kan strekken om de wanverhouding in getalsterkte der beide opereerende legers te verminderen, en zij den leger-aanvoerder soms in staat stelt op beslissende punten, met gelijkstaande krachten, te kunnen optreden. Maar ook behalve deze voordeelen voor den verdediger, die door zijne mindere getalsterkte tot eene defensieve houding wordt gedwongen, ontstaat door die tijdwinst voor hem de mogelijkheid, dat er omstandigheden te zijnen gunste verkeeren, welke hem het overwicht in getalsterkte en daarmee den overgang tot een aanvallend handelen verschaffen.

Het gaat slecht aan voor den duur der verdediging van de verschillende soorten van versterkingen bepaalde termijnen vast te stellen; in het algemeen zou zulks alleen kunnen geschieden, wanneer men daarbij de werkzaamheid der eventueele bezetting in rekening brengt. Het eenige, dat hierin voor de hand licht, is, dat men, in overeenstemming met de regelen volgens welke versterkingen worden aangewend en met het doel waarvoor zij worden aangelegd, als voldoende mag rekenen: dat vluchtige werken, gedurende den slag door eene minderheid van troepen verdedigd; tijdelijke werken, eerst na de vernieling door een overmachtig vijandelijk geschut of dat uit aangelegde batterijen bestormd; en kleine, gesloten vestingen slechts na verloop van den tijd hunner approvisionering genomen kunnen worden.

Wijden we hierna, tot het verkrijgen van een goeden grondslag voor de beoordeeling van de beteekenis der vestingen, in onzen tijd, vluchtig een onderzoek aan de oorlogen der laatste jaren en beginnen we daartoe met

den veldtocht in Italië. 1848/9.

Meer dan eenig andere veldtocht wellicht, heeft deze, op onweder-

legbare wijze, doen uitkomen hoe onschatbaar het bezit van goede vestingen kan zijn.

Vóór alles waren de toen verkregen schitterende uitkomsten te danken aan de bekwame legeraanvoering en den geest der geoefende krijgsscharen van den verdediger. Dit neemt evenwel niet weg, dat de vestingen den grijzen veldmaarschalk Radetzky in de mogelijkheid hebben gesteld, na ontruiming van Lombardije, midden in het land der opstandelingen eene stelling te nemen, zich daarin, nagenoeg afgesneden van het overige des rijks, gedurende 3½ maand staande te houden, en door de partiële gevechten bij St. Lucia, Montenara, Curtatone en Vicenza zijn leger te bezielen met dien geest, welke zoo krachtig bijdroeg om later op de Italiaansche troepen, die in getalsterkte de meerderheid bezaten, de overwinningen te bevechten bij Somma-Campagna en Custoza, Milaan, en in 1849 bij Mortara en Novara.

Met recht mag beweerd worden, dat toen de vestingen het behoud eener provincie verzekerden en de kosten hunner daargestelling en onderhoud ruimschoots geloond hebben.

Peschiera, voor 6 weken geapproviandeerd, doorstond gedurende 8 weken het beleg. Dat de Italianen met eene kleine macht de plaats insloten en met de overige troepen vrijelijk konden ageeren, moet geweten worden aan de gebrekkige inrichting dezer plaats en aan hare zwakke, nauwelijks 2000 man sterke bezetting.

Ook uit het algemeene oogpunt van den vestingoorlog beschouwd, hebben de versterkingen aan het doel beantwoord, daar de Italianen tot de vermeestering der vestinggroep eerst eene der kleinere vestingen moesten bemachtigen, om eene basis voor de verdere operatiën te hebben, en hiervoor hield de zwakke bezetting van Peschiera een groot deel van het vijandelijk leger geruimen tijd op.

Venetië, Palmanuova, Rocca d'Anfo en Osoppo geraakten in 's vijands handen onder omstandigheden, welke geheel buiten sprake kunnen blijven bij den vestingoorlog.

Van eene andere zijde heeft de herovering van Venetië, hoofdzakelijk door opstandelingen verdedigd, ruim 14 maanden tijds gekost (15 Mei 1848 tot 25 Aug. 1849).

Ofschoon nu deze gebeurtenis geheel op zich zelve stond, zou het bezit van de vesting Venetië voor de Italianen van het hoogste

belang zijn geweest, indien de zege bij Novara niet ten gunste der Oostenrijkers ware uitgevallen.

2. Hongarije. 1848/9.

Wanneer men de gebeurtenissen in Italië en Hongarije meer aandachtig nagaat, moet het opvallen, hoe weinig prijs de regeeringspartij er op stelde, zich het bezit der versterkte plaatsen te verzekeren, te meer wijl haar dit, in den beginne, weinig moeite behoefde te kosten, en die plaatsen haar, als niet onbelangrijke steunpunten tot onderwerping der opgestane gewesten, konden dienen.

Dit verschijnsel valt vooral waartenemen in December 1848. Toen op dat tijdstip vorst Windischgrätz zijne operatiën begonnen had, bezaten de Keizerlijken slechts Arad, Temeswar en Carlsburg, terwijl Komorn, Peterwardein, Essegg en Leopoldstadt reeds in handen der Hongaren waren.

Bij het oprukken van het Oostenrijksch leger van Weenen naar Pesth, speelde Komorn een weinig beduidende rol; hare beteekenis deed zich echter sterk gevoelen toen, omstreeks half April, het Hongaarsche leger het overwicht op het Oostenrijksche verkreeg en dit laatste, na het ontzet dezer plaats, door haar gemis gedwongen was tot den aftocht naar Raab en Presburg.

Tijdens dezen aftocht sloegen de Maghyaren het beleg voor Ofen, een vervallen, in der haast opgelapte vesting, die door eene bezetting van 3100 man verdedigd werd. Die strategische misslag kwam het Oostenrijksche leger zeer te stade, daar het, door dit oponthoud der tegenpartij, tijd won, om zich te herstellen en nieuwe strijdkrachten aantetrekken. Toen de Maghyaren, na de inneming van Ofen, met een sterk leger vooruitrukten tot aan de Waag en de Raab, stonden de wederzijdsche partijen nagenoeg gelijk.

Toen later de Oostenrijkers ten tweeden male voorwaarts rukten, waren zij genoodzaakt stelling te nemen tegenover Komorn, waar de Maghyaren zich op den rechter Donau-oever verschanst hadden, en konden zij eerst na de gevechten van 2 en 11 Juli 1849 en na den terugtocht der Maghyaren, derhalve 14 dagen later, den voorwaartschen marsch vervolgen.

Wijders heeft Komorn, in het bezit der tegenpartij, de beschik-

kingen van den Oostenrijkschen veldheer meermalen vrijdeld en voortdurend troepen gevorderd tot waarneming en insluiting.

Dat de uitvallen der bezetting van Komorn op het laatst van Juli en in het begin van Augustus niet meer belemmerend hebben gewerkt op den gang der gebeurtenissen op het oorlogstooneel in Zuidelijk-Hongarije, is te wijten aan den aard der wederzijdsche verhoudingen. Overigens zijn dergelijke uitvallen in het eigen belang der vesting te doen, omdat zij den moed der bezetting levendig houden, nieuwe approvisioneeringsmogelijkheden maken en, zooals hier het geval was, het garnizoen in sterkte kunnen doen toenemen.

Al deze factoren droegen er het hunne toe bij, om het weerstandsvermogen dezer plaats te verhoogen en den kring harer werking op het oorlogstooneel te vergrooten. De invloed, welke, het bezit dier versterking kon uitoefenen op de eindbeslissing des oorlogs, hing natuurlijk geheel af van den overigen gang der gebeurtenissen.

De overige versterkte plaatsen speelden in dezen veldtocht een meer ondergeschikte rol, eensdeels omdat zij door den bouw en de inrichting luttel waarde hadden; anderdeels wijl zij zijwaarts lagen van de operatielijnen der legers, die de beslissing aanbrachten.

Toch valt het niet te ontkennen, dat hun invloed niet achterwege bleef. Zoo b. v. leeren de krachtige pogingen, door de Hongaren aangewend om Arad en Temeswar te bemachtigen, het hooge gewicht kennen, dat zij aan het bezit der plaatsen hechtten. Zij zouden hierdoor meester geworden zijn van de geheele streek achter de Theiss, en hadden dan in de lijn Arad-Temeswar eene operatiebasis bezeten, om in het zuid-oosten een nieuw krijgstooneel te openen, hunne verspreide korpsen te vereenigen en met de gezamenlijke strijdkrachten zich op de verspreide korpsen den tegenpartij te werpen.

En inderdaad, wanneer men nagaat, dat de verdediging van Temeswar, zelfs na den val van Arad, een overwegenden invloed heeft uitgeoefend op den gang der operatiën, inzonderheid op de laatste bedrijven van den oorlog, dan mag het er voorzeker voor gehouden worden, dat, naast het bezit van Arad, ook dat van Temeswar het Hongaarsche leger groote voordeelen zou hebben verzekerd.

Onderstelt men namelijk een wijle, dat de slag bij Temeswar op den 9^{den} Augustus ware voorgevallen, terwijl Gorgeij met zijn leger op den 9^{den} en 10^{en} Augustus te Arad kwam, dan had de vereeniging der beide Hongaarsche legers nog vóór den beslissenden slag kunnen plaats vinden, en waren de Hongaren in het voordeel geweest niet enkel wat betreft getalsterkte, maar ook wat aangaat de vrijheid in beweging en de keuze der opstelling.

Wat Peterwardein betreft, brenge men zich den strijd te binnen in 1848, vóór de liniën van St.-Tamas gevoerd, waarbij de Hongaren aan de Zuid-Slavoniërs het bezit ontweldigden van de „Romeinsche schansen” en het daarachter liggend Titler-plateau. De vesting Peterwardein zou voor de Oostenrijkers eene belangrijke basis geweest zijn, om tusschen den Donau en de Theiss te ageeren. De Hongaarsche bevelhebbers hebben haar, of meer eigenlijk het tegenoverliggend bruggenhoofd Neusatz, benuttigd als steun- en uitgangspunt voor het bemoeielijken van den voorwaartschen marsch van het Oostenrijksch leger.

Dat ook kleine vestingen, van weinig militaire waarde, onder bepaalde omstandigheden, van beteekenis kunnen zijn, daarvoor hebben de vestingen Leopoldstad (sedert ontmanteld) en Carlsburg een bewijs geleverd.

De bezetting van Leopoldstad, slechts 38 officieren en 1272 man sterk, den 20 Dec. 1848 ingesloten, gaf zich eerst den 15^{den} Februari d. a. v. over. Deze plaats bezat slechts in zoverre eenig strategisch gewicht, dat zij nabij het overgangspunt der Raab bij Freistadt ligt. Onder de toenmalige omstandigheden bood zij een steunpunt en eene verzamelplaats aan den landstorm, die zich in het Opper-Waagdal organiseerde, beheerschte Tyrnau en was het brandpunt, waaruit het vijandelijk leger in den rug voortdurend bestookt werd. De gerekte verdediging van Leopoldstad was oorzaak, dat de veldmaarschalk Simunich daardoor boven alle gemaakte berekening lang werd opgehouden, en niet, zooals in het plan lag, tot de operatiën in Hongarije kon meêwerken; en eindelijk, dat de mogelijkheid tot elke onderneming tegen Komorn tot Februari moest worden uitgesteld. De voordeelen, die deze vesting den opstandelingen heeft geboden, waren evenveel nadeelen voor het Oostenrijksch leger, dat in het tegen-

overgesteld geval ook op de inwoners had kunnen rekenen.

Carlsburg daarentegen bewees met eene geringe bezetting den Oostenrijkers uitstekende diensten, om den voortgang der Hongaarsche wapens te stuiten.

3. De Oostersche oorlog. 1853/55.

In dezen in vele opzichten merkwaardigen oorlog, welke gelijktijdig op drie verschillende oorlogstoeeneelen werd ten einde gevoerd, trekken voornamelijk onze aandacht Silistria en Sebastopol, op het zuidelijk oorlogstoeeneel — met te meer grond, wijl bij die plaatsen de verdedigers geen dekking vonden in stevige permanente werken.

De verdediging van Silistria vond plaats achter zwakke aarden werken; die van Sebastopol achter eene enkelvoudige linie van werken, welke, zelfs op het tijdstip der bestorming, nog in stormvrijheid te wenschen over lieten.

Silistria moest door de Russen bemachtigd worden, wilden deze op den rechter- Donauoever voorwaarts kunnen rukken, ten einde het zooveel zwakkere leger der Turken, vóór zijne vereeniging met dat der Westersche mogendheden, te verslaan. Deze plaats, welker verdediging was toevertrouwd aan eene bezetting, 15 à 20 000 man sterk, werd in Mei 1854 door de Russen belegerd. De belegeraars richtten den aanval op een der meest vooruitspringende werken, de schans Arab-Tabia, welke, gewapend met 6 lichte stukken en 1 mortier, ongeveer 31 70 verdedigers telde. Ofschoon de Russen voor de vermeestering van dit aarden werk tot het geregeld beleg oversloegen en het zelfs zoo dicht naderden, dat zij de borstwering door mijnen konden vernielen, doorstond het meerdere bestormingen, waarom — natuurlijk ook tengevolge der toenmaals ingetreden verandering in de wederzijdsche politieke en militaire verhoudingen — de Russen op den 18 Juni zich genoodzaakt zagen het beleg op te breken en over den Donau den terugtocht te aanvaarden.

Van eene andere zijde levert Sebastopol ons het zeldzame voorbeeld, dat de vermeestering eener versterking het hoofd-object der oorlogsvoering is geworden.

Het behoort hier niet ter plaatse, den geheel eigenaardigen gang dier verdediging te bespreken, of in een onderzoek te treden naar de redenen, die Rusland, met zijn onmetelijke hulpbronnen, hebben teruggehouden meer lauweren te behalen van de heldhaftige verdediging dezer plaats. Het is voor ons onderwerp voldoende er op te kunnen wijzen, dat de lange duur van het beleg (14 Sept. 1854 tot 8 Sept. 1855) de Russen in staat stelde nieuwe legers te organiseeren en hen de gelegenheid schonk om, wanneer zij tot het offensieve waren overgegaan, het beleg te doen opheffen en desnoods de vijandelijke legers, wier toestand op het eind hachelijker was dan ooit te voren, te vernietigen. Dat in zoodanig geval Rusland oneindig gunstiger voorwaarden had kunnen bedingen dan na het verlies van Sebastopol het geval is geweest, zal wel door niemand in twijfel getrokken worden.

Op het noordelijk oorlogstooneel werd hoofdzakelijk geageerd door de vloot der Verbondenen, die zich, tengevolge der door de Russen tot bescherming der Oostzee-kusten gebouwde versterkingen, op geene andere feiten van militair belang kan beroemen, dan dat zij de Russische vloot het uitloopen belette; in 1854, door eene Fransche landingsdivisie ondersteund, de werken van Bomarsund vermeesterde en vernielde, en, in 1855, Sweaberg bombardeerde.

De werken van Bomarsund, 3 torens en een centraal-fort — nog onvoltooid en niet bestand tegen een krachtig doorgezetten aanval — werden acht dagen na de landing genomen. De eigenlijke strijd bepaalde zich hiertoe, dat uit de opgeworpen batterijen der Verbondenen de z.-toren, gedurende 14 uren, op een afstand van 600 M., uit 4—16 $\mathfrak{R}^s$, en 4 mortieren, de n., gedurende 8 uren, op 870 M., uit 3 eng. 35 $\mathfrak{R}^s$. beschoten en tot de capitulatie gedwongen werden; de overgave van het centraal-fort moest toen onmiddellijk volgen, omdat dit werk van achteren kon worden ingezien en beheerscht.

Deze uitslag is te opmerkelijker, wanneer men weet, dat in de werken een groot aantal vuurmonden en eene ruime hoeveelheid krijgs- en levensbehoefte werden aangetroffen. De oorzaak van den slechten afloop is dan ook te vinden in den bouw der werken, in de toewijzing der bezettingstroepen en in de keuze van den bevelhebber. Alles wel beschouwd, liet het zich nauwelijks

verwachten, dat de weerstand van langen duur zou zijn. Immers het metselwerk der torens kon op verschillende punten van het omliggend beheerschend terrein tot aan den voet der escarpe worden ingezien; terwijl de bezetting van 2500—3000 man in verhouding tot de uitgebreidheid der werken veel te zwak was. Bovendien werden alle voorbereidende maatregelen, om het gebrek-kige der werken eenigermate te verhelpen of het weerstandsver-mogen te vergrooten, verzuimd.

Het beschieten van Sweaborg in 1855 droeg uit een militair oogpunt geen enkele vrucht. Evenmin als te Bomarsund durfde de vloot aan de beschieting een werkdadig aandeel nemen, maar zond daartoe hare gewapende kanonneerbooten, tot op 2000 M. der versterkingen vooruit. Na ongeveer 48 uren was het materieel der kanonneerbooten door het eigen vuur zoodanig beschadigd, dat zij aan het gevecht geen deel meer konden nemen, en moest de vloot afhouden, waarbij het te bezien stond of zij geldelijk den vijand meer dan zich zelve benadeeld had.

In het Oosten richtte Murawief in 1855 zijn aanval tegen de vesting Kars in Klein-Azië. Deze plaats, door 15 000 Turken verdedigd en in den beginne voor nauwelijks 1½ maand geapproviandeerd, werd half Juni door 35 000 Russen belegerd, en, om het ontzet door Omer-Pacha te voorkomen, den 29sten Sept. d. a. v. bestormd. Bij die bestorming verloren de belegeraars 6500 man, terwijl de bezetting zich den 27sten November, toen alle levensmiddelen waren uitgeput, overgaf. Zoo ooit heeft deze vesting beantwoord aan de verwachtingen, die men haar stellen mocht. Dat gedurende de 5 maanden van het beleg het ontzet achterwege bleef, kwam ter verantwoording van hen, aan wie de zorg voor de levende strijdkrachten was toevertrouwd geweest.

4. De Italiaansche oorlog in 1859.

In dezen krijg hadden de Italianen hunne operatie-basis in de vestingen Alessandria en Casale, de Oostenrijkers in den vierhoek.

Onder bescherming der beide eerstgenoemde vestingen konden de Italianen hunne aanvankelijk zwakkere legerkorpsen samentrekken, den opmarsch van het Fransche leger dekken en de vereeniging der

beide legers ongehinderd bewerkstelligen; voorts beletten zij aan de Oostenrijkers, tijdens deze de Lomellina bezet hielden, elke beslissende beweging.

De Oostenrijkers rukten in de Lomellina voorwaarts en maakten aanstalten tot verdediging der Ticino-linie. Doch nog vóór dat de strijd een aanvang nam, ontruimden de Oostenrijkers de door hen aangelegde bruggenhoofden St.-Martino, Vigevano, bij Pavia over de Gravelone en Vaccarizza; deden de vestingwerken van Piacenza springen en trokken de 7000 man sterke bezetting aan het leger; terwijl eindelijk nog de 650 man sterke bezetting van Laveno den 15 Juni op Zwitserland terugtrok, na op den 31sten Mei te voren, een aanval der Garribaldini te hebben afgeslagen.

Over de redenen, welke tot die ontijdige ontruimingen hebben geleid, is tot nog toe niet het noodige licht opgegaan. Men moet het er echter voor houden, dat daarvoor zeer gewichtige bestonden. Zulk een handelwijze toch werkt hoogst demoraliseerend, te erger naarmate de verwachtingen hooger gespannen waren. De aanleg van versterkingen onder dergelijke omstandigheden, is bovendien nog in 's vijands voordeel, aangezien dezen daardoor meestal achtergelaten materieel in handen wordt gespeeld.

Wat van die ontijdige ontruimingen ook zij, zooveel is zeker, dat zij op den kring onzer beschouwingen geen invloed mogen uitoefenen. Over de waarde eener versterking, in verband met hare bezetting, valt alleen een oordeel te vellen wanneer niet vooraf nevenoorzaken de verdediging der sterkte ondoenlijk maken.

Na den slag bij Solferino trok het Oostenrijksch leger in den vesting-vierhoek terug. Het liet zich toen aanzien, dat de Oostenrijkers hun voordeel met deze vestingen zouden doen. De wapenstilstand en de vredespreliminairen van Villa-Franca maakten echter aan alle operatiën een eind. Het bezit dier vestingen kwam evenwel den Oostenrijkers bij het stellen der preliminairen zeer te stade.

5 De veldtocht in het zuidelijk Italië. 1860.

Een bijzonder eigenaardige veldtocht, waarin Garribaldi met 1000 man te Marsala landde, om den krijg te ondernemen tegen het 130 000 man sterke leger van den Napelschen koning. Zoo

sterk als eerstgenoemd legertje door voortdurenden toevloed aanwies, zoo sterk verminderde het koninklijk leger door afval en desertie. In eene reeks van kleine gevechten maakten de vrijsscharen, in het tijdsverloop van 1 Mei tot einde September, zich meester van de geheele kuststreek van Marsala tot Capua.

Die zegetocht kenmerkte zich door tal van capitulatiën, waarbij de koninklijke troepen meestal tegenover een minder sterke macht de wapens neerlegden, als: bij Palermo (6 Juni), Milazzo (24 Juli), Convention van Messina (28 Juli), Fort Reggio (22 Aug.), Villa St.-Giovanni (30 Aug), Soveria-Manelli, de forten van Napels (7 Sept.) en Ariano (11 Sept.).

De opsomming dezer feiten zal wel voldoende zijn, om te doen uitkomen dat toenmaals omstandigheden in het spel kwamen, die buiten het bereik vallen der kritiek, aan welke men de oorlogshandelingen mag onderwerpen. Van algemeene bekendheid toch is het, dat noch de staatslieden noch de natie zich ernstig gelegen lieten liggen aan het behoud van kroon en land voor den Napelschen vorst, waarbij nog kwam, dat alle op het zuidelijk gedeelte van het oorlogstooneel gelegen versterkingen ouderwetsche citadellen waren, die meer dienden om de bevolking der steden in toom te houden, dan wel om eventueel eenigen invloed op de oorlogsoperatiën te kunnen uitoefenen.

De vestingen Ancona, Capua en Gaëta, op het noordelijk gedeelte van het tooneel van den strijd gelegen, ofschoon niet beantwoordende aan de toenmalige eischen des tijds, waren van meer beteekenis. Op een langen weêrstand dezer plaatsen viel evenwel toen niet meer te rekenen, daar het moreel der Napelsche troepen te veel geleden had. Wel gedroegen zij zich in die periode beter dan in de voorafgegane, doch de loop der gebeurtenissen was hun te sterk en ging hen over het hoofd.

Wij zien dan ook, dat Ancona, — van de drie genoemde vestingen het best versterkt — den 19 September van de land- en zeezijde ingesloten, reeds in den avond van 28 September d. a. v. capituleerde met eene bezetting van 5000 man pauselijke troepen en 150 vuurmonden.

Op den 1sten en 2den October werd aan de Volturno gestreden; Capua diende daarbij als steunpunt. De invloed dezer vesting mocht echter niet noemenswaard heeten, hetgeen zich vóór alles

gereedelijk hiernit laat verklaren, dat vóór de gesloten enceinte aan den zuidelijken oever der Volturno geene gedetacheerde forten lagen. Bovendien hadden de Napelsche troepen eene ongunstige stelling gekozen; zij lieten namelijk, na een weinig bloedigen strijd, de beheerschende hoogten vóór de vesting in handen der vrijescharen en stelden zich achter de vesting op.

Toch was Capua de eerste plaats, waar het zuidelijk leger van Garibaldi in zijn voorwaartschen marsch van half September tot half October, omstreeks welk laatst genoemd tijdstip de Piemonteezen door den Kerkelijken Staat heen op deze vesting aanrukten, werd opgehouden. Den 20sten October trok het koninklijk Napelsch leger af, in Capua eene bezetting van ruim 10 000 man met 30 vuurmonden achterlatende. Nadat de Piemonteezen den 25sten October de aanvalswerken tegen Capua hadden geopend en ongeveer 300 schoten hadden gelost, waarvan nauwelijk 20 werkelijk in de stad zijn terecht gekomen, gaf deze bezetting zich den 2 November over.

Eene verklaring hiervoor zal na het bovenaangevoerde wel onnoodig wezen; integendeel moet het, uit dat oogpunt beschouwd, eerder verwondering baren, dat het overblijfsel van het koninklijk Napelsch leger, 12 000 man sterk, als bezetting van Gaëta, het beleg dier plaats van het begin van November 1860 tot Februari 1861 doorstond.

Zonder in een kritiek dezer verdediging te treden, zij het hier genoeg, er op te wijzen, dat de werken van Gaëta, zelfs onder de meest ongunstige omstandigheden, hebben beantwoord aan het doel: den Koning van Napels het bezit der plaats te verzekeren. De duur der verdediging kon moeielijk anders dan eene beperkte wezen: van af het oogenblik, dat het duidelijk was gebleken, dat noch de eigen onderdanen, noch de vreemde mogendheden ten gunste van den Napelschen koning wilden optreden, was die verdediging de laatste daad der vertwijfeling geworden.

Aan de herovering van het koninkrijk van uit Gaëta viel niet te denken; maar ook, om van daaruit te willen beproeven, een ommekeer in den stand van zaken te weeg te brengen, daartoe was het Piemonteese leger te overmachtig, het Napelsche moreel te diep gezonken.

6. De Noord-Amerikaansche oorlog, van 1861—65.

De gebeurtenissen van dezen krijg zijn te grootsch en de toestanden, waaronder zij plaats grepen, van de Europeesche te zeer verschillend, dan dat het mogelijk zou zijn, de waarde die de versterkingen in dezen oorlog bezaten, met enkele woorden te schetsen.

4½ Jaar lang werd er krijg gevoerd in een staat, daartoe geheel onvoorbereid, met even onvoorbereide oorlogsmiddelen. Zoo b. v. beliep in 1860, op eene bevolking van 31 millioen zielen, het aantal militairen slechts 16 à 20 000 man, die hoofdzakelijk bestemd waren de aanvallen der Indianen op de grensgewesten tegen te gaan. Op enkele plaatsen aan de kusten waren forten gebouwd, waarvan de meeste meer ten doel hadden aan 's vijands schepen het binnenloopen der havens te beletten, dan wel een aanval van de landzijde te keeren.

De meer actieve Zuidelijke staten wisten zich al dadelijk, op de meest voorspoedige wijze, in het bezit te stellen dier versterkingen, waardoor de herovering dezer, een tijd lang het doel van de operatiën der Noordelijken werd.

Dit laatste voor een oogenblik buiten rekening latende, lagen er meer landwaarts in geenerlei versterkingen, welke belemmerend zouden hebben kunnen werken op de wederzijdsche ondernemingen der strijdende partijen. Den legerbevelhebbers derhalve, die de versterkingen overbodig of wel hinderlijk achtten, stond het volkomen vrij, in het open veld te blijven ageeren en den krijg te voeren, door troepen tegenover troepen te doen opereeren.

En desalniettemin vond het tegendeel plaats.

Terwijl de Noordelijken Washington en Alessandria, als het uitgangspunt hunner operatiën tegen een aanval uit het zuiden verschansten door 48 werken, welke een omtrek besloegen van 35 E. mijlen en met 300 vuurmonden gewapend waren, namen de Zuidelijken hun toevlucht tot een geheel stelsel van versterkingen voor het gedeelte van het oorlogstooneel, ingesloten door het Alleghanisch- en Cumberlands-gebergte, de beneden-Missisipi en de zee, waarvan het behoud voor hen de grootste waarde had. Op de in het noordelijk gebied vooruitspringende spits van dit terrein werd Richmond, — de hoofdzetel der Z. Conferatie —

omgeven door eene verschanste legerplaats, waarvan het verdedigingsvermogen zeer werd verhoogd door de versterking der voor- en achterwaarts liggende plaatsen Frederiksborg en Petersburg.

Aan de oostzijde werden Wilmington, Charleston en Savannah aangelegd, ten einde eene landing op de kusten te beletten; — langs de Missisipi beschermden de versterkte plaatsen Memphis, Vicksburg en N.-Orleans de grens en stremden alle verkeer der Noordelijken; in het Alleghanisch-gebergte eindelijk werd door de versterking van Chattanooga, de spoorwegknoop der lijnen Richmond-Memphis, Atlanta-Savannah en Charleston, de hoofdtoegang tot het gebied der Confederatie afgesloten.

Deze opsomming houdt alleen een overzicht der meest beduidende versterkingen, uit verschanste legerplaatsen of meerdere groote werken bestaande.

De omstandigheid, dat de Noordelijken, die sedert het begin van 1863 het overwicht behielden, met de meeste hunner operatiën in de eerste plaats de vermeestering van eene dezer sterkten beoogden, en dat zij meestal eerst na in die vermeestering te zijn geslaagd, hunne operatiën met hoop op goed gevolg konden voortzetten, bewijst genoeg, dat ook in dezen oorlog de vestingen hunne invloed sterk hebben doen gelden.

7. De Deensch-Duitsche oorlog, in 1864.

Wanneer twee groote mogendheden, die te zamen over meer dan een millioen strijders kunnen beschikken, een kleinen staat aanranden, welke er nauwelijks 50 000 telt, dan bestaat er, in het algemeen genomen, weinig hoop, dat die staat, wanneer hij aan eigen krachten blijft overgelaten, uit den strijd overwinnend te voorschijn zal treden.

Al brengen de verbonden mogendheden, zooals hier het geval was, in den beginne maar een weinig talrijk, doch in ieder geval sterker leger dan dat van den verdediger op de been, zoo kunnen toch reeds bij de opening der vijandelijkheden die beide legers als in hun geheel opgetreden beschouwd worden. Immers niemand twijfelt er aan, dat, bijaldien het Deensche leger in den aanvang belangrijke voordeelen had behaald, Pruisen, evenmin als

Oostenrijk, in gebreke zou zijn gebleven meerdere troepen naar het tooneel der operatiën te doen trekken.

In dergelijke gevallen is voor den kleinen staat meesttijds het heil daarin gelegen, dat zijne staatkunde hand aan hand ga met zijne oorlogsvoering. De eerste doet er op bedacht zijn bondgenooten te werven, terwijl de laatste den tijd doet winnen, waardoor eventueel aan de vreemde hulpstroepen de gelegenheid wordt geschonken aan den strijd deel te nemen, vóór nog het lot van den krijg ten nadeele van den verdediger heeft beslist. Blijft vreemde hulp achterwege, hetgeen voor den erkend zwakke, in den regel, het geval zal zijn, dan schiet er voor het leger weinig anders over dan den strijd manmoedig te aanvaarden, de eer der wapens te redden en pal te staan in het barnen der gevaren. Bezwijkt het leger ten laatste voor de overmacht des aanvallers, dan nog valt de natie met eere; de houding van het leger zal den tegenstander achting voor de natie hebben ingeboezemd; haar zullen minder vernederende vredesvoorwaarden worden gesteld, en, wat niet 't minst zegt, de geschiedenis schenkt het recht van wedergeboorte alleen aan de natie die met eere viel.

Er is o. i. maar een geval denkbaar, waarin een klein volk den strijd ook tegen een overmachtigen aanvaller met hoop op goed gevolg kan volhouden: 't is dat, waarin het zich verheugen mag in het bezit van een *volksleger*, wèl te onderscheiden van het zoogenaamde *nationale* leger, dat evenmin een volksleger is als onze *nationale* militie eene *volksmilitie*.

Er bestaat tusschen die beide soorten van legers een verschil, dat niet breed genoeg kan worden uitgemeten: een hemelsbreed verschil.

De verdediging des lands, onder omstandigheden waarin eene natie, klein in zielental, met een *nationaal* leger wanhoopt, kan door haar, bij het bezit van een *volksleger*, meesttijds, gerustelijk worden ondernomen en ten einde gebracht. Het volk, dat, door een goed geregeld stelsel van algemeenen weêrplicht, waarin het beginsel van verplichten persoonlijken krijgsdienst wordt gehuldigd, in werkelijkheid een volksleger bezit, valt niet aan te merken als eene erkend zwakke natie; eerder dan eenige andere zal haar vreemde hulp ten deel vallen. Een natie met een volksleger, in den waren

zin des woords, bezit een nagenoeg onuitputtelijke hulpbron; zij kan in den strijd bezwijken, omkomen doet zij niet; zij valt, maar om weder op te staan.

Zoo'n volksleger, bij gemis waarvan de behoorlijke verdediging van een kleinen staat, in de meeste gevallen, tot de hooge onwaarschijnlijkheden behoort, bezat Denemarken in 1864 niet. Men verlieze dit bij eene beschouwing over de gebeurtenissen van dezen oorlog niet uit het oog. *Hoe kleiner de staat, hoe minder het aangaat, over de waarde van de daarin gelegen duurzame versterkingen te oordeelen, wanneer daarbij geene rekening wordt gehouden met den geest, de aanvoering, het gehalte, de geoefendheid en het aantal der levende strijdkrachten, waarover men in oorlogstijd werkelijk zal kunnen beschikken, tot bezetting niet alleen dier versterkingen, maar ook voor de oorlogsvoering in zijn geheel.*

Het Deensche volk heeft voor de misrekeningen, waaraan het zich in dit opzicht had schuldig gemaakt, zwaar geboet; het leger, dat men dapperheid en volharding in den gevoerden strijd niet ontzeggen kan, heeft de gevolgen dier misrekening maar al te zeer ondervonden, en eenmaal te meer bewezen, dat die beide goede eigenschappen in een leger niet toereikend zijn om te vergoeden, wat het in deugdelijke legersamenstelling en organisatie te kort schoot. Het Deensche leger kon, in de ure des gevaars, door geen mogelijke deugden meer goed maken, wat door de regeering in vreedestijd was verzuimd; het volk bezat in zijn leger eene weerbaarheid, maar een *weerbaar volk* was het; bij gemis aan georganiseerde bruikbare reserven, niet.

Zoodra scheen niet de oorlog tusschen Denemarken en Duitschland onvermijdelijk, of staatslieden en dagbladschrijvers, die, zonder te vragen naar het noodzakelijke der uitgaven voor het krijgswezen, niet gerust hadden vóór dat er bezuinigd werd, en die zich het heftigst hadden verzet tegen den — volgens hen — ongerijmden eisch van den gewapenden vrede, verhieven hunne stem tegen de regeering, die — alweer volgens hen — niets had beproefd om het gevaar af te wenden en het Vaderland in staat van tegenweer te stellen. Slechts weinigen onder hen begrepen, dat de tijd van uitvaren voorbij en die tot plichtmatig handelen gekomen was, wilden zij het gedane kwaad, zooveel nog doenlijk, herstellen.

Van regeeringswege werden de krachtigste maatregelen genomen. Het geld stroomde van alle zijden toe. Maar ook toen werd door de uitkomst bevestigd, hetgeen zoo dikwerf van bevoegde zijde was voorspeld, doch waarvan de overtuiging bij het volk niet genoegzaam was doorgedrongen, namelijk: *dat het bij voorafgaande verwaarloozing van het krijgswezen weinig meer zal baten of men in de laatste ure mannen oproept, geweren koopt, kanonnen en affuiten maakt, gelegenheidswetten uitvaardigt en de natie tot manmoedig handelen opwekt*. Honderdmaal heeft de ondervinding dergelijke voorspelling tot waarheid gemaakt; evenveel malen werd zij in den wind geslagen door het volk, dat daar onbezorgd voor den dag van morgen bleef voortleven.

Die sluimerzieke, dommelige houding van het Deensche volk, waar het de zorg voor zijn krijgswezen betrof, was grootendeels een gevolg van het overdreven vertrouwen, dat het in zijne doode verdedigingsmiddelen stelde. Algemeen heerschte de meening, dat de verdedigbaarheid van een land berust op een groot aantal versterkte plaatsen; dat de stelling van het Danevirke de grenzen des lands afsloot tegen de invallen, ook van den machtigsten na- buur. De enkele stemmen, welke opgingen om die dwaling te bestrijden, vonden weinig of geen gehoor; zij bleven die des roependen in de woestijn. De les, in 1848 aan de Danevirke ont- vangen, scheen den Denen niet hard genoeg geweest.

Wat was het gevolg dier heerschende onkunde omtrent de hooge aangelegenheid van 's lands verdediging?

Dat, ter voldoening aan de publieke opinie, de generaal de Meza genoodzaakt werd de Danevirke-stelling te bezetten. In plaats van zijn legertje, 35 000 man sterk, bijeen te kunnen houden, ten einde daarmee, naar zijn oordeel, te kunnen ageeren in het terrein, dat hij daartoe voordeelig achtte, zag hij zich ge- dwongen zijne troepen te moeten verdeelen over de verschillende versterkingen in de lijn van Tonningen tot aan den mond der Schlei: — een lange, lamme linie van 20 uren gaans.

Het verder gebeurde is bekend.

De stelling was te uitgebreid, of liever, het aantal levende strijd- krachten te harer verdediging was niet voldoende om de over- machtige Austro-Pruisische troepen, bij een gelijktijdig op meer-

dere punten ondernomen en doorgezette aanval, het hoofd te bieden; de aanleg der werken in het centrum belette het tactisch offensief; de werken waren ondoeltreffend; een gedeelte der linie, de inundatie der Rheider-Au, verlamde de verdediging; *de betrekkelijk geringe sterkte van de verdedigers, die door het terrein niet genoegzaam werd vergoed, maakte hem zwak op elk punt.*

Na het beschieten van Missunde, dat ten doel had de zwenkende beweging van den rechtervleugel van den aanval te maskeeren, werd de lange verdedigingslijn der Denen te Arnis doorgebroken, en van toen af, raadde de meest alledaagsche voorzichtigheid den generaal de Meza om op Duppel terug te trekken. Ware het besluit tot dien terugtocht niet spoedig tot uitvoering gekomen, zoo zou het korps van den prins Friedrich Carl naar Flensburg zijn getrokken; het Deensche leger ware wellicht afgesneden en in de pan gehakt.

Toen gebeurde wat altijd zal plaats vinden, wanneer een veldheer, naar de schatting der publieke opinie, een ongelukkigen veldtocht heeft gemaakt. Dezelfde wezens, die geëischt hadden, dat het leger aan de grenzen in eene te uitgebreide positie ging strijden, schreeuwden verraad, hoopten zich op voor 's konings paleis, beledigden de vorstelijke familie en eischten de afzetting der bevelhebbers. Het bestuur moest toegeven aan dat onzinnig geschreeuw en beroofde zich van de diensten eens veldheers, die honderden bewijzen had geleverd van ijver, bekwaamheid en opoffering. Als altijd, offerde het volk, om zich over zijn vernietigde illusiën te wreken en zijn eigen schande te bedekken, den eerlijken man, wien alleen het verwijt kon treffen van te hebben gehoorzaamd. Eene lafhartigheid, waaraan de menigte, die nooit zijne fouten wil bekennen, nog minder herstellen, zich steeds schuldig maakt.

De generaal de Meza, na den vijand vóór Missonde en Sleeswijk het hoofd te hebben doen stooten, trok terug toen hij zich ernstig bedreigd zag door eene omtrekking van den uitersten linkervleugel. Dat hij door den volvoerden schoonen terugtocht het leger van een wissen ondergang redde, zal niemand ontkennen, die met den waren toestand van zaken bekend is.

Het Deensche leger, dat op dien terugtocht zich te Oversoë

onverwelkb're lauweren vlocht, trok af naar de Duppeler-stelling.

Den 10^{en} Februari werd Duppel belegerd; 28 Maart de 1^e parallel gebouwd, 13/14 April de 3de, en eindelijk den 18^{en} April, dus na een tijdsverloop van 10 weken, de tot aardhoopen geschoten werken bestormd en ingenomen.

Ofschoon derhalve, zooals de gebeurtenissen waren geloopt, de termijn voor de samenkomst der reeds half Maart te Londen bijeengeroepen conferentie bijzonder laat was gesteld, konden de Denen op dat tijdstip Duppel en Alsen nog verdedigen. Dat voor hen de gevolgen minder gunstig waren; dat de vrienden, die hen tot den krijg hadden aangezet, hen in de steek lieten, mag den Denen niet te zwaar aangerekend worden; zij hebben in de omstandigheden, waarin zij waren geraakt, meer gedaan dan men had durven verwachten. Maar wat hen het duurst te staan kwam, is *de ONDEUGDELIJKE SAMENSTELLING en organisatie der levende strijdkrachten*. In al dien tijd was het hun niet mogelijk reserve-troepen op de been te brengen, ten einde hun voordeel te doen met de gerekte verdediging der Duppeler-stellingen. Bij gebrek aan troepen moest Fredericia, de in het noorden van het schiereiland zoo gunstig gelegen flankstelling, nog vóór het eigenlijk beleg worden ontruimd en kon Alsen niet krachtiger worden verdedigd.

De goed gekozen verschanste Duppeler-stelling, welke verre van volmaakt was, schonk den verdediger de gelegenheid tot tijdwinst; Fredericia had als uitmuntende flankstelling, even als vroeger, belangrijke diensten kunnen bewijzen; dat die tijdwinst weinig voordeel bracht, dat van de flankstelling geen partij kon worden getrokken, was ook hier te wijten aan hen, aan wier leiding de zorg voor de levende strijdkrachten was toevertrouwd geworden. *Het vestingstelsel was geregeld, doch eene deugdelijke regeling der levende strijdkrachten achterwege gebleven*. De werken waren er, maar de verdedigers te zoeken.

Is in het vorenstaande bij de fouten van de Dcensche natie — die het dapper leger door de gebrachte offers heeft trachten uit te wisschen — in zooverre de bespreking daarvan met die van ons onderwerp was in verband te brengen, meer stil gestaan, dan is zulks allerminst geschied, opdat ook van onze zijde haar

zwaarder oordeel zou treffen. De „Hollandsche natie” onzer dagen zij toch vooral in haar oordeel gematigd. Het steke de hand in eigen boezem en erkenne, dat, in veel van hetgeen in de geleverde schets voorkomt, haar de spiegel van eigen beeld werd voorgehouden.

8. De oorlog tegen Italië, in 1866.

Oostenrijk heeft in dezen oorlog, gerugsteund door zijne vestingen, het Lombardisch-Venitiaansch gebied met weinig talrijke strijdkrachten aan het overmachtig Italiaansch leger weten te betwisten. De overwinning bij Custozza, door de Oostenrijkers met eene mindere getalsterkte aan troepen behaald, schijnt de voornaamste oorzaak te zijn geweest, waardoor het aanvallend Italiaansch leger geen genoegzaam overwicht behield om tot een beleg der vestingen over te gaan.

Door de vestingen was het later aan het Oostenrijksche leger mogelijk, met achterlating van zwakke bezettingen het gebied aan eigen krachten over te laten en toch het bezit daarvan aan den staat te waarborgen.

Moge nu al bij het sluiten van den vrede het bezit dier vestingen het behoud van het gebied niet hebben gewaarborgd, toch kan die omstandigheid niet pleiten tegen de gewichtigste diensten, welke deze vestingen hebben bewezen. De ongunstige vredesvoorwaarden — het zal door niemand worden ontkend — waren het gevolg van den droevigen afloop, die de krijsgebeurtenissen op het Noordelijk oorlogstooneel voor de Oostenrijkers hadden.

De werken bij Rovigo en Borgoforte moesten ontruimd worden, omdat zij waren gebouwd met het oog op een offensieven oorlog. Toen de Oostenrijkers tot den aftocht en tot het defensieve gedwongen werden, en deze werken voor de landsverdediging niet meer onontbeerlijk waren, was de ontruiming gerechtvaardigd. Alleen viel hier te betreuren, dat de ontruiming zoo overhaast moest plaats vinden, dat de vuurmonden in 's vijands handen vielen.

Omtrent Borgoforte mag hier voorts niet buiten beschouwing blijven, dat het fort Noyau, op den z. Po-oever gelegen, gebouwd

was om als reduit te dienen voor een verschanst bruggenhoofd, waarvan echter de daarstelling achterwege bleef. Noyau, dat op afstanden van 1000—2000 m., omringd was door dijken en dammen, welke nu de Italianen uitmuntend te stade kwamen tot den aanleg hunner aanvalsbatterijen, werd van 5—17 Juli beschoten, en eerst op laatstgemelden datum ontruimd. Die ontruiming vond haren grond in den ontredderden toestand der werken, en vooral ook in de omstandigheid, dat de gemeenschap met Mantua te gevaarlijk was, wijl er uit die vesting, welke eene zwakke bezetting had en karig met getr. vuurmonden en munitie was uitgerust, niet op eenigen aanvoer of ondersteuning viel te rekenen.

De gunstige invloed der verdediging van Lissa behoeft nauwelijks aangevoerd te worden. Wel kwam de eindbeslissing hier van de vloot, en konden de verdedigers daartoe weinig meêwerken; doch, waren de werken gevallen, dan hadden zij herooverd behooren te worden, althans wanneer, zooals nu het geval is geweest, hun bezit wilde strekken tot het doen gelden van aanspraken op het behoud van de Dalmatische kuststreek. Overigens was hier de verdediging hoofdzakelijk het uitvloeisel van het beleid van den bevelhebber en de geestkracht der verdedigers.

9. De Austro-Pruisische oorlog.

Oppervlakkig beschouwd, schijnt deze veldtocht bewijzen te hebben geleverd voor de nutteloosheid van vestingen; dringt men dieper door in het wezen der zaak, dan kan het niet anders, of men moet tot de erkenning geraken, dat voor die bewijzen slechts de schijn bestaat. Deze krijg is ontegenzeggelijk sedert 1848 die, waarin het meest de strijd met legers van zeer aanzienlijke getalsterkte is gevoerd geworden, en draagt geheel het karakter der hedendaagsche oorlogsvoering: het optreden met groote massa's. Het ligt derhalve voor de hand, dat men met grond alleen iets verwachten kon van de vestingen, die, aangelegd in overeenstemming met de hedendaagsche eischen, groote troepenmassa's konden opnemen en sterke bezettingen houden. In Boheme en Moravië mogten alleen gerekend worden aan die eischen te beantwoorden Olmutz en ten deele wellicht Theresiënstadt. Van Josefstadt —

in den toestand waarin die plaats toen verkeerde — en Königgrätz — te voren als vesting opgeheven, doch bij het uitbreken van den oorlog op nieuw bewapend — kunnen moeielijk meer diensten gevorderd worden dan zij werkelijk bewezen hebben. De invloed, welk beide laatstgenoemde vestingen op den gang der operatiën hebben uitgeoefend, is, gelet op de hedendaagsche wijze van oorlogvoeren, meer toevallig geweest. Hoogstens mocht men verwachten, dat de bezettingen dezer plaatsen, bij een omkeer van de gebeurtenissen ten gunste van de Oostenrijkers, den terugtocht der Pruisische troepen hadden bemoeilijkt. Om die redenen zouden voor ons onderwerp alleen de vestingen Theresiënstadt en Olmutz eene bespreking verdienen.

Vóór alles moet bij eene beschouwing de sterkte der bezettingen wegen, en worden nagegaan of en hoeveel vijandelijke strijdkrachten voor derzelver waarneming worden bestemd, en, of de vestingen in een toestand verkeerden, dat op invloed van werkelijke beteekenis mocht worden gerekend. Beschouwt men de zaken van uit dit standpunt, dat ik voor het ware houd, dan komt het me voor, dat de bloote vermelding van de sterkte dezer bezettingen, die in het geheel nog geen 25 000 hebben bedragen, genoegzaam zal zijn, om te doen uitkomen, dat uit de omstandigheid, dat deze vestingen op den veldtocht geen grooten invloed hebben uitgeoefend, niet besloten mag worden tot een ongunstig oordeel over de vestingen in het algemeen.

Valt nu uit het voorafgaande te besluiten tot de nutteloosheid van vestingen? Ik geloof het tegendeel. In de oorlogen van 1848—66 hebben bijna alle vestingen waarde gehad. De invloed regelde zich naar de beduidendheid der sterkte, in verband met de verdere verhoudingen der oorlogvoerende partijen. Om ons tot de uiterste te bepalen, hebben Komorn en de Italiaansche vestingen de legers in hunnen voorwaartschen marsch gestuit, terwijl Leopoldstadt en Carlsburg — hoofdzakelijk door organisatie der landweer — slechts diensten bewezen tegenover kleinere troepenafdeelingen.

Voor de gevallen, waarin de vestingen hun invloed niet, of in niet noemenswaardige mate, deden gevoelen, ligt de oorzaak voor de hand en is daarin te vinden, dat zij in het geheel niet of weinig

in overeenstemming waren met de eischen der krijgskunst. De besproken gebeurtenissen mogen daarom niet leiden tot eene veroordeeling van *alle* vestingen, maar wel tot die der *slechte*. Wordt het aantal der vestingen, die geen of geringen invloed uitoefenden, groot gevonden, dan mag die zienswijze alleen tot het besluit voeren, dat het aantal der schadelijke en slechte vestingen groot was. En daarvoor mag men het gerust houden. De meeste bestaande vestingen toch zijn afkomstig uit vorige eeuwen en tot geheel andere doeleinden aangelegd, dan men tegenwoordig daaraan heeft willen stellen. Zij verzekeren hoogstens het bezit der door haar ingenomen plaats, bezitten weinig inwendige ruimte en kunnen slechts bezettingen van geringe getalsterkte houden. De aanleg en uitbreiding der spoorwegnetten en de invoering der getrokken vuurwapens maken twee factoren uit, die, in hooge mate, het hunne hebben bijgedragen, om de waarde der oude vestingen te verminderen of te doen vervallen.

De algemeene voorwaarden, waaraan de vestingen, op zich zelve beschouwd, moeten beantwoorden, zijn vooropgesteld geworden. Er blijven dus ter bespreking over, de eischen aan de versterkingen te stellen als deel uitmakende van het vestingstelsel in zijn geheel. De wijze waarop het toenemen en verbeteren der verkeerswegen en de invoering der getrokken vuurwapen te dezen aanzien invloed hebben uitgeoefend, is in de vorige vergadering toegelicht geworden. Voldoende zal het daarom zijn, hier te vermelden, dat, uit aanmerking van den invloed dier beide factoren, de weerbaarheid van een land het best verzekerd moet worden geacht, wanneer het aantal der vestingen tot een *minimum* teruggebracht en het verdedigingsvermogen van elk der vestingen tot een *maximum* opgevoerd is.

Bij die beschouwingen is echter de meest invloedrijke factor onzer dagen buiten spel gebleven, namelijk: de invoering van den algemeenen weer- en van den algemeenen dienstplicht. Brengt men dien nieuwen factor mede in rekening, dan geraakt men tot eene einduitkomst, die, wel verre van in tweestrijd te zijn met den evengenoemden grondslag voor de goede regeling van eenig vestingstelsel, daaraan slechts hoogere waarde is komen bijzetten, en eene opvatting van den aangevoerden stelregel, in engeren zin, noodzakelijk maakt.

Ook dezen nieuwen factor in aanmerking genomen, zal voor de oorlogen in de naaste toekomst de stelregel moeten gelden: het aantal der vestingen tot het *kleinste minimum* terug te brengen en het verdedigingsvermogen van elke vesting tot het *hoogste maximum* op te voeren.

De mogendheden, die òf algemeenen weerplicht, òf algemeenen dienstplicht hebben ingevoerd, kunnen daardoor volkslegers op de been brengen, die een verbazend groote som van het nationaal vermogen vertegenwoordigen. Hoe langer de oorlog duurt, hoe meer dat vermogen zal lijden. Meer nog dan vroeger moet uit dien hoofde voor de hedendaagsche oorlogsvoering eene snelle eindbeslissing doel zijn. Tot eene snelle vernietiging der tegenpartij nu is alleen te geraken door het strategisch offensief, en dat nog wel met aanwending van de mogelijk sterkste strijdkrachten voor de eerste linie, dus voor den veldoorlog. Hieruit laat zich onmiddellijk afleiden, dat de vestingoorlog de mogelijk geringste levende strijdkrachten moet vorderen.

Het snel verpletterend offensief, dat door den aard der samenstelling van de volkslegers de eerste eisch is geworden in de toekomstige oorlogen, wordt uitnemend in de hand gewerkt door spoorwegen en telegrafien. Beide maken niet alleen de snelle concentreering der hedendaagsche kolossale legers mogelijk, maar verzekeren ook de vaardigheid tot de operatiën der in beweging gestelde massa's dermate, dat het strategisch offensief zich genoeg geheel kan losmaken van vroegere beletselen, inzonderheid van de vestingen. In de gevallen, dat de legeraanvoering de verhoogde offensieve kracht, welke de moderne oorlogsmiddelen veroorloven, niet heeft benut, is voor die fout zwaar geboet. De Oostenrijkers in 1866 bleven met hun Noorder-leger om Olmutz draaien; het Fransche leger in 1870 klonk zich met ketenen aan Metz.

De theorie over het geheel loslaten der eigen vestingen door de volkslegers, geldt evenwel maar voor het strategisch offensief, niet voor het defensief. Legers, welke bij die der tegenpartij in getalsterkte beduidend achterstaan; ook dezulke, welke geslagen zijn of niet dadelijk te velde te gebruiken zijn, moeten hun heil zoeken in eene versterkte stelling. Zijn ze daarin wèl geborgen, dan mag niet uit het oog verloren worden, dat zij in een toe-

stand verkeerren, waartoe de nood hen drong, en dat zij derhalve, zoodra de bescherming der stelling gemist kan worden, moeten overgaan tot het doel hunner bestemming, het offensief.

De rol, aan groote vestingen weggelegd, om eventueel als toevluchtsoord aan groote legers te dienen, voert onvermijdelijk tot wijziging van het karakter der groote wapenplaatsen; zij behooren voortaan niet alleen legers van 100—200 000 man in veiligheid te kunnen bergen, maar moeten het dezen ook mogelijk maken in 't eind te kunnen uitbreken. Het karakter van zulke vestingen moet wezen, dat zij, nevens het bezit van een groot defensief-vermogen, ook een krachtig offensief toelaten. Het vereenigen dier beide voorwaarden maakt de inrichting eener zoodanige duurzaam versterkte stelling tot de moeielijkste oplossingen van den modernen vestingbouw.

In de toekomstige oorlogen tusschen twee volkslegers zal het offensief tot onveranderlijken regel gekozen worden, omdat het wezen vanden algemeenen weerplicht noodwendig vereischt den strijd zoo mogelijk op vijandelijken bodem over te brengen; alleen wanneer de vijand erkend overmachtig is, zal een volksleger dadelijk eene defensieve houding moeten aannemen. Bij den aanvang van den oorlog zal dus in den regel de beslissing in het open veld gezocht worden, en de zege verblijven aan de partij, die, de moreele waarde der legers buiten rekening gelaten, het grootst aantal strijders te velde kan brengen. Iedere afdeeling derhalve, welke aan den veldslag had kunnen deelnemen, doch daarvan is afgehouden, omdat zij tot andere doeleinden noodig was, is als zuiver verlies aan te merken, en de hoop om er later bijzonder nut van te kunnen trekken enkel een zwakke troost voor haar gemis op het slagveld.

Bijzonder rijk aan leeringen over de beteekenis der vestingen, ook voor den strijd tusschen volkslegers, is de Duitsch-Fransche oorlog in 1870—71.

Hij heeft geleerd, dat eene vesting, die, tengevolge harer ligging, troepen ter bezetting vordert, welke op het slagveld te gebruiken waren geweest, geen voordeel aanbrengt. Aldus Straatsburg voor de Franschen. Van de bezetting dezer plaats waren minstens

15 000 man te velde bruikbaar geweest. Had men deze 15 000 strijders aan het veldleger te Wörth toegevoegd, zoo zou daardoor de kans op het langer bieden van weerstand zeer zijn verhoogd geworden. Neemt men daarbij dan verder in aanmerking, dat de divisie de Faily, Niederbronn — dat $1\frac{1}{2}$ uur achter het slagveld was gelegen — reeds had bereikt, toen eerst de strijd eene beslissende wending had genomen, dan zal men wel willen toegeven, dat, bijaldien de beslissing slechts eenigszins ware te rekken geweest, die divisie zich nog in den strijd had kunnen mengen. Met haren bijstand ware wellicht de uitslag van het gevecht tot het invallen der duisternis verschoven, en, viel er al, gelet op de wederzijdsche getalsverhoudingen, ook onder die omstandigheden, op geene overwinning te rekenen, dan toch zou, in plaats van eene volkomen nederlaag, een geregelde aftocht te bevechten zijn geweest; een aftocht, waardoor Mac-Mahon's leger ook in de onmiddellijk daaraanvolgende dagen, voor den krijg nog eene niet te versmaden beteekenis had behouden. Nu evenwel viel op dat leger na de volslagen nederlaag, die het geleden had, in de eerste weken voor een werkdadig aandeel in den krijg niet meer te rekenen. Het ontzaglijk groot nadeel, dat den Franschen in den slag bij Wörth was toegebracht, werd door de belegering van Straatsburg te minder opgewogen, nangezien daartoe nauwelijks evenveel man aan het Duitsche veldleger werden onttrokken, als tot de verdediging strijders aan het Fransche veldleger ontvielen; terwijl bovendien, na betrekkelijk korten tijd, de verdedigers tot de overgave werden gedwongen en derhalve van af dat tijdstip voor den oorlog alle verdere beteekenis verloren, en daarentegen de belegeraars de handen geheel vrij hadden en met volle waarde aan de verdere operatiën konden deelnemen. Eene vesting mag derhalve niet zoodanig gelegen zijn, dat, onmiddellijk bij het uitbreken van den oorlog, tot hare bezetting troepen noodig zijn, welke ook te velde waren te bezigen; zij zal in zoodanig geval slechts nadeelig werken op de eerste beslissingen. Elke vesting, die zoo dicht aan de grenzen ligt, dat het volksleger zich niet vóór haar kan verzamelen, dus tusschen de grenzen en de vesting, waardoor deze zij- of vóórwaarts van de verzamelplaats des legers ligt, verkeert in dien nadeeligen toestand.

Ligt de vesting achter de plaats waar de legers bijeengetrokken worden, dan zal zij, voor 't minst, op het aanbrengen der eerste beslissing niet nadeelig werken. Zij behoeft dan niet dadelijk door veldtroepen te worden bezet; hare bezetting wordt eerst noodzakelijk, wanneer de eerste beslissingen spoedig verkregen en ten nadeele van het eigen leger uitgevallen zijn, en dat leger daarvoor gedwongen wordt op de vesting den aftocht te bewerkstelligen of langs haar af te trekken. Blijft de eerste beslissing lang uit; wordt de strijd voorwaarts van de vesting maar eenigen tijd met afwisselende kansen volgehouden, dan ontstaat door die tijd-winst de mogelijkheid, die bezetting ten deele of geheel uit reserve-, soms uit nieuw-georganiseerde troepen samen te stellen. Men mag echter nooit te veel vertrouwen op berekeningen, gegrond op de kans om het aanvallend leger een bepaalden tijd op eenig oorlogstooneel vast te houden. Wil men zich niet te zeer aan deerlijke misrekening blootstellen, dan houde men het er voor, dat elke vesting kan worden ingesloten binnen een tijdsverloop, gelijkstaande aan dat, waarin het vijandelijk leger den marsch tot haar kan afleggen, met bijrekening van twee of drie dagen, welke zelfs door nadeelige gevechten zijn te winnen. Is nu eene vesting dicht achter het leger gelegen, dan moet, in onverhoopte gevallen, de bezetting geheel van het veldleger afgegeven kunnen worden. Men dient zich derhalve vooraf de vraag zuiver te stellen, of in dergelijke gevallen de vesting voordeel kan aanbrengen, ten einde niet in schromelijke dwaling te vervallen.

Ook voor zoodanig geval heeft de jongste oorlog eene leering aan de hand gedaan.

De groote vesting Metz lag vergenoeg achter den linkervleugel van het Fransche leger, dat tot hare bezetting niet onmiddellijk troepen van het veldleger behoefden afgezonderd te worden. Op de eerste beslissingen heeft Metz dus niet nadeelig gewerkt. Het bestaan van Metz als vesting heeft echter overwegenden invloed uitgeoefend op de wijze, waarop het Fransche veldleger, dat vóór haar geopereerd had, later is gebezigd geworden, en in zooverre moet men zich afvragen: of de aanwezigheid van Metz, als vesting, het Fransche leger voordeelen opleverde en of van die voordeelen werkelijk is partij getrokken?

Toen onmiddellijk na de opening van den veldtocht de rechtervleugel van het Fransche leger bij Wörth geheel verslagen lag, rustte op den veel sterker ongedeerden linkervleugel de taak, den aftocht te dekken van het geslagen deel des legers, dat voortdurend sterk op de hiel werd gezeten. Had de vesting Metz dáár niet in de nabijheid gelegen, dan ware aan dien eisch allerwaarschijnlijkst voldaan geworden, en zou er gelegenheid zijn gezocht en gevonden, om het geheele Fransche leger in eene stelling van geringe uitgebreidheid achter de Moezel, ergens tusschen Toul en Nancy, te vereenigen. Voorzeker zou het Duitsche leger zich hiertegenover hebben verzameld, en zou hier reeds, de overmachtige getalsterkte van dat leger in aanmerking genomen, het leveren van een grooten veldslag niet zijn uitgebleven. Toch zou dan het Fransche leger voor den oorlog te velde nog beschikbaar zijn gebleven, en bad misschien, vereenigd met de zich bij Parijs en Chalons snel concentreerende reservetroepen, eene legermacht kunnen vormen, die, zelfs tegenover het geheele Duitsche leger, met hoop op goed gevolg, den slag mocht aannemen. In het Fransche hoofdkwartier verheelde men zich wel niet, dat de sterke, ongedeerde linkervleugel den geslagen rechtervleugel des legers moest opnemen, doch het voornemen tot eene uitvoering in dien zin werd sterk aan het wankelen gebracht door de verrassend snelle wijze, waarop, even klaar als ongedacht, het groot overwicht der Duitschers aan het daglicht was gekomen. Weifeling in het nemen van een besluit was hiervan het gevolg, en reeds na weinige dagen, tegen 10^{den} Augustus, hield men voor 't beste, de troepen welke men bezat zooveel mogelijk in veiligheid te brengen, en tot dat einde den geslagen rechtervleugel geheel aan zijn lot over te laten en tevens den geheelen linkervleugel met de achterstaande reserven onder de muren van Metz in eene veilige positie bijeen te trekken. De aanwezigheid der vesting Metz was de naaste aanleiding tot dit verkeerd besluit. Evenwel zou men verkeerd doen met aan te nemen, dat die misslag een noodwendig uitvloeisel is geweest van de ligging dezer vesting; alleen heeft daartoe bijgedragen een beweegreden, die zich licht op nieuw kan doen gelden. Metz was eene zeer groote vesting, die, naar de nieuwere eischen gebouwd, eene sterke bezetting vorderde, welke nu geheel door het veldleger

moest worden afgegeven en daardoor dat leger voor de operatiën te velde, in overeenkomstige mate zou verzwakt hebben; hierbij kwam nog, dat de werken nog niet geheel voltooid waren, zoodat voor deze plaats, in de eerste dagen, een groot leger ter bezetting noodig was, wilde men voorzien in hetgeen onafgedaan was gebleven. Volgens oordeelvellingen van Fransche zijde was op dat tijdstip Metz zoo weinig tot het beleg voorbereid, dat, zelfs met eene bezetting van 20 000 man, de plaats 14 dagen na den aanvang van het geregeld beleg, dus, op zijn laatst binnen 4 à 5 weken, in handen der Duitschers had moeten vallen (1). Van een anderen kant besloegen de werken van Metz een terrein van zooveel uitbreiding, dat daarin een geheel leger kon worden opgenomen. Door vrijheid in de beweging te houden en den vijand te noodzaken eveneens te blijven staan tegenover het leger binnen Metz, hoopte men de operatiën in deze grenslandstreek te kunnen gaande houden; te eer, wijl men den Duitschen linkervleugel te zwak achtte, om, aan zich zelve overgelaten, zijn aanvankelijk behaalde voordeelen dieper landwaarts in te vervolgen. Die onderstellingen waren voorzeker niet voldoende gegrond; doch de maatregelen, welke ter beveiliging van Metz noodwendig dienden genomen te worden, waren mede oorzaak van het stelling nemen van het Fransche leger binnen de werken dezer veste.

De onderstelling, dat het positie-nemen bij Metz den gang der vijandelijke operatiën zou ophouden, duurde maar heel kort. Het voortdringen der Duitschers over de boven-Moezel maakte het treffen van andere maatregelen noodig. Toen werd besloten van uit Metz den afmarsch naar het hart des lands en de vereeniging met de reserve-troepen, die zich aldaar verzamelden, te bewerkstelligen. Onhandigheden, die in ieder geval met de vesting Metz niets hadden uit te staan, vertraagden den aftocht, stelden den Duitschers in de gelegenheid een voorsprong te behalen, en, na drie bloedige veldslagen, werd het Fransche leger gedwongen binnen de vestingwerken terugtetrekken. Zonder vrees voor tegenspraak mag men verder beweren, dat daarna Metz aan het Fransche leger

(1) Dergelijke opvatting schijnt ook te hebben bestaan bij de bevelhebbers der Fransche legerkorpsen,

Rapport sommaire sur les operations de l'armée du Rhin etc. fol. 9.

de grootst mogelijke diensten heeft bewezen; zonder die vesting, en ook, indien zij niet naar de nieuweren eischen ware aangelegd, stond toen het Fransche leger niet anders te wachten dan eene soortgelijke catastrofe, als later het reserve-leger in Sedan te gemoet ging. De groote vesting beveiligde toen het Fransche leger, en, op zijne beurt, heeft het leger de nog niet voltooide vesting beschermd.

Eene beveiliging van dien aard heeft echter dan alleen waarde, wanneer door haar het leger den tijd wint op verhaal te komen, om later op nieuw beslissenden invloed op de oorlogsoperatiën te kunnen doen gelden, of voor 't minst dan, wanneer, om dien lateren invloed mogelijk te maken, aanzienlijk meerdere strijdkrachten worden vastgehouden door het leger, dat in eene groote vesting zijne dekking vindt. Tegenover deze voordeelen staat de zekerheid, om ten laatste, wanneer een doorslaan niet meer mogelijk is en het ontzet uitblijft, te moeten capituleeren, zij 't ook langs den weg der uithongering. Met de capitulatie verdwijnt evenwel het geheele ingesloten veldleger van het tooneel, terwijl dat van den belegeraar met volle kracht aan de verdere oorlogsoperatiën kan deelnemen. De eindbeslissing in de laatste bedrijven van den oorlog nu worden alleen bevochten door legers, die het open veld kunnen houden. Het te gemoet treden van het zekere vooruitzicht op het verlies van het eene leger is slechts dan te rechtvaardigen, wanneer daardoor de tegenstander gedwongen wordt het grootste gedeelte zijner strijdkrachten vóór de vesting te laten en hem buiten staat stelt met de overige krachten de organisatie van nieuwe legers te beletten, of althans hem de mogelijkheid tot dit laatste zeer verzwaaft.

Welke diensten heeft nu Metz in dit opzicht bewezen? Met hare overgave trokken ruim 170 000 Franschen in krijgsgevangenschap. Volgens vrij nauwkeurige berekeningen stonden bij den aanvang en gedurende den gang van het beleg nagenoeg 210 000 Duitschers tegenover 170 000 Franschen, zoodat steeds het aantal der belegeraars dat der belegerden met 50 000 overtrof. Dat in Metz niet genoegzame levensmiddelen voorhanden waren om gedurende geruimen tijd te kunnen voorzien in het onderhoud van een groot leger, was geheel strijdig met de grondbeginselen, die voor den bouw en de uitrusting eener groote vesting moeten vooropstaan.

Tegen een verzuim van dien aard behoort steeds vooraf te worden gewaakt. Maar aangenomen ook, dat het Fransche leger er in geslaagd ware, zich gedurende het dubbel of het drievoud van den tijd staande te houden, dan toch zouden ten lange laatste alle levensmiddelen zijn verbruikt geweest en had daarna de capitulatie moeten volgen. De waarde welke Metz, in het onderstelde geval, voor de oorlogsvoering zou hebben gehad, laat zich gereedelijk hierin samenvatten, dat, voor de waarschijnlijkheid om in het eind 150 000 man geheel te verliezen, de zekerheid werd gekocht 200 000 man van het vijandelijk veldleger gedurende den tijd der insluiting vóór Metz te binden. Wanneer de quaestie, van al het noodellooze ontgaan, op deze wijze kortaf wordt gesteld, zullen er wel niet veel militairen zijn, die niet zullen toegeven, dat de insluiting van het Fransche veldleger binnen Metz voor de oorlogsvoering der Franschen noodlottig moest werken. De Duitsche legeraanvoerders althans waren deze meening toegedaan. Om den gewenschten uitslag te verkrijgen, zijn zij niet teruggedeinsd voor de grootst mogelijke inspanning van alle krachten en voor het wagen van de hardnekkigste veldslagen; — eene handelwijze, welke te krachtiger spreekt, wanneer men daarbij in 't oog houdt, dat men toenmaals in het Duitsche hoofdkwartier niet wist en niet weten kon, of de voorraad in Metz opgelegd, voor één, zes of meer maanden kon strekken, en dat men er zich op voorbereid hield desnoods te kunnen overgaan tot de reuzenonderneming van een geregeld beleg.

In den verderen loop van den oorlog konden de Duitschers, na den ondergang van het laatste leger dat Frankrijk bezat, met een veldleger van omstreeks 350 000 man in het vijandelijk grondgebied vooruitrukken. Een leger van die sterkte moest toen, zelfs gerekend naar de zwaarste eischen uit de Napoleontische oorlogen, meer dan voldoende sterk schijnen om geheel Frankrijk binnen korten tijd te overweldigen op eene wijze, dat nergens meer een tegenstand van noemenswaardig belang kon worden georganiseerd, te meer, wijl, tot bezetting van het veroverde grondgebied, dat leger op den voet gevolgd werd door reserven, ter sterkte van nagenoeg 120 000 man. En toch heeft niets minder dan dat plaats gevonden. Drie weken na de overwinning bij Sedan

staat het geheele Duitsche leger om Parijs geketend en wordt verreweg het grootste gedeelte van het vijandelijk grondgebied zoo weinig bedreigd, dat het maanden lang de middelen kan leveren om nieuwe legers te organiseeren en nieuwe beslissingen uit te lokken.

Moet dan dat oponthoud den Duitschen legeraanvoerders als eene fout worden aangerekend? In geen en deele. Het Duitsche leger werd gedwongen stand te houden vóór eene nieuwe en groote vesting en tot de insluiting er van voor te gaan. De geringe getalsterkte van het gedeelte des legers, dat daarna nog voor het gebruik te velde beschikbaar bleef, stond dus aan een verder voortdringen in den weg. De groote vesting Parijs behoeftte het overige Frankrijk voor overweldiging.

Geen stad ter wereld heeft voor het land, waarin zij ligt, zoo groote politieke beteekenis als Parijs voor Frankrijk. De vijand die Parijs bezat had Frankrijk, of was van het bezit daarvan niet verre meer, en daarom eindigde elke voor Frankrijk noodlottige veldtocht met den val van Parijs. Ook in den laatsten oorlog verwachtte men, dat met het verlies van de hoofdstad, de Franschen de wapenen zouden neêrleggen. Die hooge beteekenis der hoofdstad vorderde intusschen slechts hare insluiting, en dewijl er geen leger meer bestond, had, volgens de begrippen der vroegere oorlogsvoering, zelfs de wijde omtrek van Parijs door de helft van het Duitsche leger ingesloten kunnen worden. De andere helft had in zoodanig geval dieper in het land, dat geheel open lag, voortwaarts kunnen dringen en den vijand de gelegenheid hebben benomen, het nieuwe leger tegenover te stellen. In werkelijkheid stonden tot verdediging van Parijs aanvankelijk maar 10 000 artilleristen en 40 000 man veldtroepen gereed. Waarom of dan tegenover die weinige troepen het geheele Duitsche leger vóór Parijs moest blijven staan? *Omdat, tengevolge der rampspoedige nederlagen van het geheele Fransche nationale leger, tot redding des lands de algemeene weerplicht werd ingevoerd, waardoor ieder Franschman, die voor den strijd maar eenigszins geschikt was, ongeacht leeftijd of stand, verplicht werd de wapenen te dragen.* Het aantal der op die wijze tot den dienst verplichtten, kwam dat der belegeraars al vrij wel nabij. De vesting Parijs, met hare 2 millioen inwoners, hield in haar midden een aanzienlijk

getal geschikten voor den krijgsdienst, terwijl in de weinige dagen, welke tusschen de catastrofe bij Sedan en de insluiting der hoofdstad verliepen, uit de aangrenzende provinciën zooveel mogelijk geschikte mannen waren aangetrokken. In de vesting waren derhalve nog, nevens de geoefende strijdmacht, meer dan 200 000 tot den dienst verplichtten gereed. Wel waren deze mannen toen nog niet tot het voeren van den oorlog voorbereid, doch na verloop van tijd konden zij, in vereeniging met de aanwezige kern, een veldleger uitmaken, aanzienlijk genoeg in getalsterkte en voldoende geoefend tot operatiën naar buiten; de verdediging der vestingwerken ware, in geval van dusdanige operatie, tijdelijk over te laten geweest aan het gedeelte der nationale garde, dat voor de aanwending te velde minder geschikt was. De Duitschers konden niet vooraf nauwkeurig weten wanneer dat keerpunt zou intreden; doch wanneer die nieuwe toestand zou zijn ingetreden, dan was het Deutsche veldleger slechts door eene goede toepassing der veldversterkingskunst bij machte dat bezettingsleger binnen Parijs te houden. De regelen eener goede oorlogstactiek verboden derhalve aan de Duitschers, van Parijs legers van aanzienlijke sterkte dieper landwaarts in te zenden; met afdeelingen van mindere sterkte viel daarentegen niet genoeg uitterichten. Het versterkte Parijs schonk aan den Franschen tijd en gelegenheid het nieuwe leger te oefenen, terwijl de uitgebreide werkkrachten, waarover in de stad te beschikken viel, konden worden benuttigd ter voorziening in het vele, dat er aan oorlogsbehoeften nog was blijven ontbreken. Het geheele groote Deutsche veldleger werd gedurende bijna 5 maanden vóór Parijs beziggehouden. De krijg tegen de legers, die Frankrijk in dat tijdsverloop te velde bracht, is nagenoeg geheel gevoerd moeten worden door troepen, welke aanvankelijk tot de reserven behoorden, of door die, welke de handen vrij kregen na de vermeestering van Straatsburg en Metz.

Met het volste recht mag men beweren, dat de vesting Parijs de voortzetting van den oorlog heeft mogelijk gemaakt; zonder haar ware dit niet mogelijk geweest. Die groote voordeelen, welke de vesting Parijs met zich bracht, berusten in den grond hierop, dat een nieuwe factor — de algemeene weerplicht — tot ontwikkeling kon komen, die, wanneer zij voor de oorlogsvoering in werking

kwam, voor den aanvaller allergevaarlijkst kon zijn, en waarvan, om die reden, de werking tot elken prijs moest worden voorkomen.

Men heeft de vraag geopperd, of het werkelijk wel een voordeel mag heeten, dat, na de overgave van Sedan, de oorlog kon worden voortgezet, wijl door die voortzetting de Franschen grootere offers hebben gebracht, enkel om hardere vredesvoorwaarden te verkrijgen. Wanneer men *à priori* aanneemt, dat, na die overgave, de oorlog voor Frankrijk onvermijdelijk zoo ongunstig moest afloopen als geschied is, dan moet voorzeker dergelijke vraag in ontkennenden zin worden beantwoord. Houdt men 't er daarentegen voor, dat, ook na bedoeld tijdstip, aan Fransche zijde nog de hoop mocht worden gevoed op eene gunstige keer der krijgskans, dan moet de mogelijkheid tot volharding in den aangevangen strijd onbetwistbaar als een voordeel worden aangemerkt. Wij gelooven, dat de Franschen met grond verwachtingen konden bouwen op een beteren afloop; dat zij in de verwachtingen, welke zij in dit opzicht hebben gekoesterd, zijn teleurgesteld geworden, bewijst niets tegen onze meening, wanneer men let op de hoofdoorzaken, die tot het droevig afspelen van dit drama hebben geleid. Als de voornaamste daarvan, brengen we in herinnering: 1° dat de kracht van het leger binnen Parijs het meest werd verlamd door den inwendigen vijand, en 2° dat de legers, in de provinciën georganiseerd, dank zij den burgerminister van oorlog, hierin krachtig bijgestaan door den ingenieur de Freycinet, een wissen ondergang zijn te gemoet gevoerd. Omtrent het eerste punt raadplege men o. a. Trochu's geschrift over de belegering van Parijs; over het tweede leze men de artikels in de *Revue des deux mondes* van de hand van Charles de Mazade. De Duitsche legers hebben, meer dan men thans algemeen geneigd is om te gelooven, soms in hachelijken toestand verkeerd: meerdere eendracht binnen Parijs, een beter beleid bij de organisatie der nieuwe legers en mindere inmeniging van den Franschen dictator in de aanvoering en de operatiën dier legers zijn als evenveel factoren van aanbelang aan te merken, die tot betere uitkomsten voor Frankrijk hadden kunnen leiden.

Wat Parijs was voor Frankrijk, kan elke goed gelegen groote vesting worden voor het land waartoe zij behoort, onder één voorbehoud echter, namelijk, dat in zoodanigen staat het stelsel

van den algemeenen weerplicht, met huldiging van het beginsel van den verplichten persoonlijken dienst, werkelijk is doorgevoerd geworden.

De groote vestingen, welke tot vorming der zoo te noemen garnizoenslegers geschikt zijn, moeten in vreedstijd worden gebouwd. Zij mogen niet te dicht aan de grenzen liggen, aangezien dan niet altijd de tijd beschikbaar zal wezen de manschappen voor de nieuw te vormen legers binnen deze bijeen te trekken; zij moeten echter evenmin te ver naar achteren in den staat gelegen zijn, opdat de verdediger in de gelegenheid zij den vijand voor haar staande te houden, alvorens deze zich van een groot gedeelte des lands heeft meester gemaakt; eindelijk nog moeten zij een verbazend groote inwendige ruimte bezitten, noodig voor de aanwending en de oefening van het garnizoensleger. Overigens gelden uit den aard der zaak ook voor deze soort van vestingen, alle regelen, welke de krijgswetenschap aan de hand doet om de insluiting en belegering te bemoeielijken.

Als voorbeelden van groote vestingen, die, wat ligging betreft, het best aan de hedendaagsche eischen beantwoorden, kunnen voor Duitschland o. a. genoemd worden: Metz in het centrum, Keulen op het Noordelijk en Ulm op het Zuidelijk oorlogstooneel.

Voor de insluiting of wel voor de belegering van groote vestingen door sterke legers, is verder van den grootsten invloed te achten de legerverpleging. Ook in de toekomstige oorlogen zal de verpleging van het leger zoo lang mogelijk uit de bezette landstreek geschieden. Wanneer de legers zich voortdurend van de eene landstreek in de andere verplaatsen, zal die handelwijze meesttijds minder bezwaar opleveren; zoodra echter een leger langen tijd een zelfde gebied moet blijven innemen, is die handelwijze niet vol te houden. Die mindere beweeglijkheid des legers nu zal zich telkenmale voordoen, wanneer eene vesting met wijden kring door een leger van aanzienlijke sterkte moet worden ingesloten. Zelfs de sterk bebouwde en vruchtbare landstreek om Parijs kon niet lang geheel voorzien in het onderhoud van het Duitsche leger; reeds na weinige weken moesten de Duitschers tot uitgebreide requisitiën hunne toevlucht nemen, en nog eer een volle maand was verstreken, moesten zij den voorraad van eigen bodem aanspreken.

De voortdurende en verzekerde aanvoer van levensmiddelen en oorlogsbehoefden van allerlei aard, op zoo uitgebreide schaal als toen werd gevorderd, was slechts mogelijk met behulp van eene spoorweglijn, en de Duitschers bleven, tot hun geluk, in het doorlopend bezit van minstens ééne lijn. De kleine vesting Toul, welke die lijn afsloot, capituleerde reeds zes dagen na de volkomen insluiting van Parijs; had zij het beleg nog evenveel weken kunnen doorstaan, dan ware de toestand van het Deutsche leger voor Parijs hoogst moeielijk geworden; die toestand zou onhoudbaar zijn geweest, bij aldien de bezetting van Toul de verdediging der plaats nog drie maanden had kunnen rekken. Maar ook nog wanneer het mogelijk is uit de bezette landstreek te blijven voorzien in de behoefte aan levensmiddelen, zullen toch wel immer het materieel en de eigenlijke oorlogsbehoefden uit het eigen land moeten worden aangevoerd, en na de opening van den geregelden aanval zal enkel het munitiegebruik op den dienst van eene spoorweglijn beslag leggen. Op de spoorwegen in het eigen land mag men natuurlijk rekenen; hoe meer derhalve de groote vesting nabij de grenzen is gelegen, te minder bezwaar zal de aanvoer van belegeringsmaterieel opleveren.

Metz en Straatsburg lagen, ook in dit opzicht, voor de Duitschers bijzonder gunstig.

Hoe dieper landwaarts in daarentegen de vesting ligt, te moeielijker de aanvoer. Tegenover vestingen, welke zoover van de grenzen verwijderd liggen als b. v. Parijs, wordt het bezit van eene spoorweglijn tot aan den rug van het belegeringskorps eene gebiedende noodzakelijkheid; zonder haar zal de belegeraar de insluiting moeielijk kunnen volhouden, en zal er bij hem van een op den duur krachtig doorgezette aanval geen sprake behoeven te wezen.

Nu vormt eene spoorweglijn een niet te verbreken geheel; gelukt het den verdediger haar op eenig punt door te breken, dan moet van af dat punt de gemeenschap langs haar worden gestaakt; de vernieling van de lijn over eenig gedeelte is dus voldoende om den vijand het eventueel bezit der lijn van geen verder nut te doen zijn. De vernieling van een gedeelte eener spoorweglijn valt het gemakkelijkst te bewerkstelligen door tunnels en bruggen in de

lucht te laten springen. De techniek onzer dagen stelt echter in vele gevallen in staat de gemeenschap spoedig te herstellen; niet overal zijn spoorwegbruggen als die aan den Moerdijk en bij Kuilenburg. Vernielt men de lijn zoodanig, dat herstelling niet wel mogelijk wordt, dan valt op de gemeenschap langs die lijn, bij mogelijken keer der krijgskans, voor eigen gebruik, evenmin te rekenen. Het zal daarom meesttijds de voorkeur verdienen, de spoorweglijnen door versterkingen af te sluiten. Daar eene versterking, uitsluitend tot dit doel aangelegd, enkel het bezit der door haar ingenomen plaats moet verzekeren en het gebied harer werking niet naar buiten behoort uit te breiden, is het voldoende, dat zij besta uit een zuiver militaire, kleine, zoo mogelijk moeielijk te vermeesteren sterkte. De kleine bergvesting Bitche, die gedurende den geheelen oorlog in handen der Franschen bleef, mag als model voor dergelijke versterkingen worden aangehaald. De bezetting eener zoodanige sterkte moet natuurlijk voor de verdediging toereikend wezen, doch zij kan weinig talrijk zijn (1000 man als maximum), zoo zelfs, dat de bezetting van 5 dergelijke sterkten, welke derhalve 5 verschillende spoorweglijnen afsluiten kunnen, een nauw merkbaar verlies voor het veldleger zal wezen.

Gedurende al den tijd dat zulke versterkingen het beleg doorstaan, blijven de spoorweglijnen voor den vijand van geen nut; valt aan de belegering van eene groote vesting of stelling, welke alleen met behulp van die lijnen kan worden doorgevoerd, niet te denken; is zelfs de insluiting eene gevaarvolle onderneming, en kunnen die lijnen, bij mogelijken keer der krijgskans, voor eigen gebruik op nieuw beschikbaar komen.

Dat al hetgeen hier is aangevoerd over het hooge belang van de gemeenschap langs de spoorweglijnen in minstens gelijke mate geldt voor die langs de groote waterwegen, daartoe schijnt nadere uiteenzetting overbodig. Bestaat er tusschen die beide soorten van wegen in dit opzicht al eenig onderscheid, dan zou dit hierin zijn gelegen, dat, bij ruime arbeidskrachten en groote krachtsinspanning, de aanleg van nieuwe spoorweglijnen gedurende den oorlogstijd op de meeste terreinen tot de gebeurlijkheden behoort — waarvoor ons de Duitschers bij Remilly het bewijs hebben geleverd — terwijl het graven van nieuwe waterwegen, in een zelfden tijds-

verloop, meest op onoverkomelijke bezwaren zal stuiten. Wat Bitche was voor de Franschen met betrekking tot de spoorweglijn, kan voor ons het fort Pannerden worden, wat betreft de belemmering van de gemeenschap langs Rijn en Waal.

Alle andere vestingen, welke niet te rangschikken zijn onder de door ons besproken categoriën, hebben hunne beteekenis verloren; zij zijn onnut, strekken den staat tot last en veroorzaken schade.

Moet het niet verwondering wekken dat het aantal van schadelijke vestingen in enkele Europeesche staten nog zoo groot is? Aan de oude militaire traditiën getrouw worden deze bezet en verdedigd, niettegenstaande hare bezettingen bloot een zuiver verlies zijn voor de legers, welke de beslissing moeten aanbrengen.

In 1870 en 71 liep het sterktecijfer van de gezamenlijke bezettingen der kleine vestingen, die in Duitsche handen vielen, hooger dan dat van alle Duitsche troepen die tot de vermeestering zijn gebezigd. De laatste bleven voor de verdere oorlogsoperatiën beschikbaar; de eerste togen in krijgsgevangenschap en gingen voor Frankrijk in dien oorlog geheel verloren.

De geleverde beschouwingen over de beteekenis der vestingen, ook in verband met den algemeenen weerplicht, gelden inzonderheid voor de groote staten. Om die reden wordt hier nog eene plaats gegund aan eene korte beschouwing, die, met betrekking tot het door ons besproken onderwerp, van Duitsche zijde aan de kleine staten werd gewijd. De Duitsche schrijver, de luitenant-generaal von Hanneken (1), heeft zich in zijn onlangs verschenen geschrift volgenderwijs uitgelaten:

„De zelfstandigheid van de kleine staten wordt gewaarborgd eensdeels door de modern-christelijke opvatting, waarbij niet de onderwerping van vreemde landen, maar eigen volmaking binnen het nationaliteitsverband, het hoofddoel van het streven der nieuwe staten is; anderdeels door de ijverzucht der groote staten, die niet dult, dat eene mogendheid door annexatie van een naburigen staat haar grondgebied te zeer vergroote. Wanneer evenwel de kleine staten hun volksbestaan geheel op die beide factoren laten aankomen, dan zou voor hen licht spoedig de ure kunnen

(1) Hermann von Hanneken, Die allgemeine Wehrpflicht. 1873.

aanbreken, waarin de grensverwante mogendheden zich noch door christelijken zin, noch door ijverzucht laten weerhouden, tot eene verdeling onderling over te gaan. Slechts dan wanneer een klein volk bereid is, door inspanning van alle krachten, voor zijne onafhankelijkheid te strijden tot aan den laatsten man, kan het aanspraak doen gelden op de algemeene achting en zal het die verwerven; maar ook dan zal het een niet te versmaden bondgenoot zijn voor de mogendheid, die voor zijn volksbestaan mede het zwaard in de schaal zal werpen.

„Onder de kleinere Europeesche staten is er, met uitzondering van Luxemburg, meer het kind van diplomatieke verdragen dan van eigendommelijke volksontwikkeling — geene, die niet door inspanning van alle krachten, onder strenge toepassing van den algemeenen weerplicht (1), eene aanzienlijke legermacht op de been zou kunnen brengen. Echter kan een kleine staat er niet op hopen op het volksleger eener groote mogendheid door een veldslag de overwinning te behalen of ook maar door den strijd in het open veld den tijd te winnen, tot hem bijstand geboden wordt; bezit zij evenwel eene vesting van genoegzame uitgebreidheid, waarin de geheele weerbare bevolking zich kan verzamelen om daarin een leger te vormen, dan zal hij zooveel strijdkrachten van den veroveringszuchtigen nabuur bezighouden, dat het even eervol als gemakkelijk zal zijn, hem hulp te verleen.

„Van de kleine staten is tot dusver alleen België in het bezit van zulk eene vesting, maar ook geen dezer staten heeft in zoo hooge mate de begeerlijkheid opgewekt van zijn Franschen nabuur als juist België, dat in taal, gewoonten, zelfs in wetgeving en staatsinrichting zich geruimen tijd Frankrijk zoo geheel tot model koos, dat zijne oude, eigendommelijke, geschiedkundige ontwikkeling bijna verloren ging en het slechts een deel van Frankrijk scheen uit te maken. Nogtans heeft het met scherp blik weten te onderscheiden wat het tot handhaving van het volksbestaan moest tot stand brengen en zich door den opbouw van Antwerpen als groote vesting — die in uitgebreidheid zelfs niet door Parijs wordt overtroffen, doch oneindig beter kunstmatig ter verdediging

(1) Wel te verstaan, dat *weerplicht* in zich sluite *oefenplicht*.

is ingericht — een toevluchtsoord geschapen, waarin het met zijn leger zijne zelfstandigheid kan bewaren, tot de helper zich aan zijne zijde schaart. Het blijft maar te bejammeren, dat juist België niet besluiten kan tot de invoering van den algemeenen weerplicht. *België heeft tegenwoordig slechts te beschikken over een nationaal leger, waarin enkel de onderste en armste lagen der bevolking als soldaat dienen. Wanneer men dit stelsel heeft moeten loslaten in Frankrijk, waar eerezucht de lagere volksklasse ten minste nog tot bekoring kon leiden, wijl daar, als een gevolg der bijna onophoudelijke oorlogsvoering, voor ieder den weg openstond, door zijn krijgsbedrijven tot de hoogste rangen in het leger te geraken, hoeveel te meer zal dan die wijze van legervorming onhoudbaar blijken te zijn in België, waar, den voortdurenden vredestoestand in aanmerking genomen, de verplichting om te dienen aan de mindere klasse is opgelegd, zonder het minste vooruitzicht op persoonlijke genoegdoening.* (1) Als een uitvloeisel van die gebrekkige leger-samenstelling is het Belgische leger nauwelijks toereikend sterk in getal om Antwerpen te bezetten en te verdedigen; zijne werking buiten het vestinggebied kan slechts van geringe beteekenis wezen, en derhalve levert België aan zijn beschermer nog niet eens den waarborg van een invloedrijk bondgenoot te zijn. 50 000 Franschen, in eene observatie-stelling, zullen bij machte zijn om het gedeelte van het Belgische leger, dat buiten Antwerpen te bezigen valt, in bedwang te houden; maar wat hetteekenen 50 000 man voor de groote volkslegers in de toekomstige oorlogen. Bij geheel onbeprekten verplichten persoonlijken dienst evenwel zou het niet moeielijk vallen, naast het eigenlijke leger nog een gelijk getal bruikbare strijders binnen de vesting te verzamelen. Geoefend en georganiseerd konden deze na twee, hoogstens, drie maanden, eene behoorlijke strijdmassa vormen, waarvan het eigenlijke leger de kern uitmaakt en waarvan de werking naar buiten zoo groot en krachtig zou kunnen worden, dat het voor den overweldiger uit krijgskundig oogpunt noodzakelijk zou zijn haar tot het gebied der vesting te bepalen. Tot dit laatste nu zou een zoo groot gedeelte van het vijandelijk leger gevorderd worden, dat zelfs reeds vaste wil van den anderen nabuur, om te helpen, voldoende zou

(1) Ik eensveer.

wezen om die hulp werkelijk te verleen. Het overschietende gedeelte namelijk van het vijandelijk leger zou te zwak in getalsterkte zijn, om den schok van dien buurman te weerstaan, zoodat de overweldigende gevaar zou loopen onmiddellijk van rol te moeten verwisselen en overweldigd te worden. Tot dergelijke uitkomst kan België nooit geraken zonder algemeenen weerplicht. In de ure des gevaars schenkt alleen kracht de plicht, die diep in het volksleven doorgedrongen, tot gewoonte geworden is. De opwekkingen van vaderlandsliefde, waarmee de tegenstanders der invoering van den algemeenen weerplicht zoeken te troosten, werken en duren ongelijk en kunnen zelfs in het gunstigste geval slechts de uitkomsten nabijkomen, welke, bij eene zuivere en trouwe doorvoering van den algemeenen weerplicht, onder alle omstandigheden binnen het bereik liggen.

„Derhalve zullen ook de kleine staten voor het behoud hunner zelfstandigheid den besten waarborg vinden in den geheel algemeenen persoonlijke weerplicht, met den steun van minstens ééne moeilijk te vermeesteren groote versterkte stelling.”

Wie zal ontkennen dat in die beschouwing met al haar eenzijdigs veel voorkomt, dat de aandacht ten volle verdient en ook veel dat waarheid bevat. Het eenzijdig standpunt, door den Duitschen schrijver ingenomen, verradt zich vooral dáár waar hij Frankrijk als de eenig kwade genius voor België afspiegelt. De omzigtige wijze waarop hij de beide waarborgen vooropstelt, welk voor het behoud van kleine staten kunnen gelden, verdient de aandacht.

Het modern-christelijk beginsel daarbij door hem genoemd, herinnert er ons levendig aan hoe de zegen van den „Heer der heerscharen” werd afgesmeekt tot de verovering van den Elzas en Lotharingen. Die bijzondere modern-christelijke opvatting laat zich echter gereedelijk verklaren, wanneer men let op het overig gedeelte der door hem gebezigde zinsnede, waarin hij zegt: dat het *hooft*doel — van mindere doeleinden wordt gezwezen — van de nieuwere staten is, het streven naar eigen volmaking, *binnen de grenzen van het nationaliteits-verband*. De Elzas en Lotharingen behoorden immers uit kracht hunner nationaliteit tot Duitschland. Hoe gelukkig voor ons, dat in den laatsten tijd Deutsche schrijvers hebben uitgemaakt, dat de Hollandsche natie, hoezeer stamverwant, een eigen taal bezit. Wanneer nu nog de een of andere

Duitsche geleerde zich de moeite wil getroosten om te betoogen, dat de aanslibbing der Duitsche stroomen niet onvermijdelijk Duitschen grond behoort te wezen, dan behoeft Nederland zich niet langer in te beelden, dat het van Duitsche zijde ooit gevaar dreigt. Wellicht zullen er onder ons dan nog te vinden zijn, die meenen, dat, wanneer bij een aanstaanden oorlog tusschen Duitschland en Frankrijk, Nederland zijne neutraliteit niet krachtig zal weten te handhaven, Duitschland, ondanks zich zelven, genoodzaakt zal zijn ons grondgebied te bezetten. Maar foei! waartoe onnoodig vrees aan te jagen, waartoe zwaartillend? Vertrouw op de modern-christelijke opvatting en . . . ge zijt een verloren volk.

Ook de tweede door den Duitscher vooropgestelde waarborg, komt me voor, van nog al betwifelbare waarde te zijn; de toelichting die hij daaraan schenkt, strekt niet om dien twijfel te verminderen. Hij zegt namelijk: de ijverzucht der groote staten duldt niet, dat eene mogendheid door annexatie van een naburigen staat haar grondgebied *te zeer* vergrootte. Eene kleine vergrooting schijnt dus minder te zullen wegen. Voeg hierbij nog de door hem mogelijk geachte omstandigheid, dat de mogendheden zich tot onderlinge verdeeling laten verleiden, dan zullen velen met mij geneigd zijn, ook dien tweeden waarborg, zoo hij al bestaat, weinig betrouwbaar te achten.

Voor de weinig beteekenende waarde van elken waarborg voor de onafhankelijkheid van een klein volk, buiten een goed ingericht weerbaarheidsstelsel, spreekt elke bladzijde van het geschiedboek der wereld. De Duitsche schrijver schijnt bij het stellen der hier meest besproken regelen, zich daarvan ten volle bewust te zijn geweest. In zooverre het zijn nuttige zijde heeft, dat de leeringen uit het verleden ons door vreemde hand in het geheugen worden teruggeroepen, verdient de vriendelijke wenk, van belangstellende zijde, hieromtrent aan België gegeven, ook onze aandacht.

Maar wat ons in die beschouwing het meest heeft getrokken, omdat het zooveel waars in zich bevat, is, hetgeen daarin wordt aangevoerd over het hooge belang, dat er voor de kleine staten in gelegen is, te besluiten tot de invoering van den algemeenen weerplicht en dat stelsel een steun te verschaffen door de inrichting van eene groote versterkte stelling.

Het is me daarom eene genoegdoening te weten, dat de Duit-

scher dwaalt, wanneer hij meent dat België de eenige kleine staat is, die trotsch kan zijn op het bezit van eene dergelijke versterkte stelling. Het schenkt me reden tot verheuging te weten, dat ook Nederland eene stelling bezit, die voldoet aan de hoogste eischen, welke men daaraan uit strategisch oogpunt kan stellen; *eene stelling, die, WANNEER VOOR DE LEVENDE STRIJDKRACHTEN BEHOORLIJK WORDT ZORG GEDRAGEN, beter is te verdedigen dan eenige ter wereld, omdat dan hare isoleering aan het onmogelijke grenst.*

Ik weet wél, dat er nog altijd worden aangetroffen, die niet gelooven aan het groot verdedigingsvermogen dat in en achter ons centraal-reduit kan worden ontwikkeld; die niet gelooven aan de onderwaterzettingen vóór zij de plassen zien. Dat er in dit opzicht nog zooveel kleingeloovigheid bestaat, valt zoozeer niet te verwonderen; het geloof werkt bij den een sterker dan bij den ander; maar wat dan toch opvallend tegenstrijdig mag heeten, is, dat juist die kleingeloovigen een geloof bezitten, dat bergen verzet, aan de mogelijkheid om, met een militiestelsel, waarbij plaatsvervangende en nommerverwisseling geoorloofd is, en met een stelsel van algemeenen weerplicht, waarbij art. 177 der Grondwet eene doode letter blijft, in tijd van nood te beschikken over eene dadelijk bruikbare, goed geëncadreerde kern en over talrijke reserves.

Die vreemde werking van het geloof valt dubbel te betreuren, omdat eene natie, bij al hare handelingen op het gebied der defensie, niet genoeg kan doordrongen zijn van het besef, dat de doode strijdmiddelen, wanneer niet onontbeerlijk, *bijzaak*, de levende strijdkrachten *hoofzaak* zijn. Moge niet alleen deze waarheid algemeen ingang vinden, maar ook in de toekomst het besef daarvan uit de handelingen blijken. Moge weldra in *Nederland* alom de blijmare worden verkondigd: „de plaatsvervangende en nommerverwisseling zijn afgeschaft; art. 177 der Grondwet zal niet langer eene doode letter zijn.” Dan, maar ook dan alleen, zal eene goede regeling van het vestingstelsel de vruchten kunnen dragen, die men er van verwachten mag.

Wanneer het waar is, dat een volk niet tot ingrijpende hervormingen op het gebied van staatsinrichting overgaat dan onder de ijzeren wet der noodzakelijkheid, dan is het tijdstip dier blijmare voor Nederland wellicht niet verre meer, want bij den

toestand van verval, waarin het leger van dien staat verkeert en waarbij gebrek aan goede kaders 't meest nijpt, zal het spoedig genoeg blijken, dat, met voorbijgang van den verplichten persoonlijken krijgsdienst, geene hulpmiddelen baten, ook de krachtigste niet.

Na de voorafgaande beschouwingen over de tegenwoordige be- teekenis van de doode verdedigingsmiddelen, mag het voorzeker niet onbelangrijk heeten eene wijle nog ter schole te gaan bij de leermecsters in de hedendaagsche kunst van oorlogvoeren. De oorlogen door de Duitschers in het laatste decennium gevoerd, hebben hen in staat gesteld, beter dan anderen van nabij het praktisch nut van versterkingen te leeren kennen. Aan een oordeel over de waarde van vestingen van zoo bevoegde zijde valt ontegenzeggelijk groot gewicht te hechten. Eene welkome gelegenheid om in dit opzicht eenigermate vertrouwd te geraken met de inzichten van de Duitsche krijgskundigen, wordt ons geschonken in de kennismaking met de Duitsche rijkswet, houdende bepalin- gen nopens de regeling en voltooiing van het vestingstelsel van het nieuwe keizerrijk. Besluiten wij daarom tot die kennismaking.

Onder dagteekening van den 13^{den} Maart dezes jaars werd den Duitschen Rijksdag een wetsontwerp aangeboden, betreffende wij- ziging der Duitsche vestingen, met uitzondering van die in Elzas- Lotharingen.

Dit ontwerp hield eene aanvraag van 72 millioen thaler ter bestrijding van de daarbij uitgetrokken posten voor den bouw van nieuwe en de verbetering van bestaande vestingen.

Volgens dat ontwerp zullen als vestingen worden opgeheven: Minden, Erfurt, Wittenberg, Kozel, Graudenz, Stettin, Kolberg en Stralsund, de beide laatste met uitzondering van de kustverster- kingen en van die op Rugen; terwijl moeten worden verbeterd in aanleg en uitgebreidheid, de vestingen: Keulen, Koblenz, Mentz, Rastatt, Ulm, Ingolstadt, Spandau, Kustrin, Posen, Thorn, Dantzig, Koningsberg, Glogau, Neisse, Memel, Pillau, Swine- münde, Friedrichsort, Sonderburg-Düppel, de versterkingen aan de beneden-Elbe en de beneden-Weser, Wilhelmshaven, Kolberg en Stralsund, de twee laatste voor zooveel betreft de kustversterkingen.

Tot de voorgestelde verbeteringen behooren: de bouw van gedetacheerde forten, wijziging en voltooiing van enkele werken, bomvrije logementen enz., vermeerdering der geschut-wapening, aanschaffing van materieel tot versperring der riviermonden en dergelijke meer.

In de memorie van toelichting bij dat ontwerp gevoegd, wordt gezegd, dat de oorlog van 1870—71 onwederlegbaar heeft doen uitkomen, dat, niettegenstaande de meerdere volmaking der mid-delen tot den aanval, sterke en goed ingerichte vestingen groote waarde hebben voor de verdediging van den staat, maar tevens ook, dat volgens de overtuiging van deskundigen het Duitsche vestingstelsel evenmin als het Fransche, in den toestand waarin het thans verkeert, geheel beantwoordt aan de hedendaagsche eischen, maar integendeel eene uitgebreide hervorming behoort te ondergaan, wil het voor Duitschland den steun zijn, welke de natie daarvan met reden mag verwachten, en welke voor de veiligheid des lands gebiedend wordt gevorderd. Dat de meeste Fransche vestingen tegen de krachtige aanvallen der Duitsche artillerie niet bestand waren, lag aan den verouderden bouwtrant en de gebrekkige inrichting en wapening. Zonder deze gebreken zouden zij in de bewegingen der Duitsche armee menigmaal een storenden invloed hebben kunnen te weeg brengen.

Die overwegingen hebben den Keizer er toe geleid aan de „Commissie voor de landsverdediging,” samengesteld uit de bekwaamste legerhoofden onder voorzitterschap van den Duitschen Kroonprins, de vraag in beraadslaging te geven: welke hervormingen in het Duitsche vestingstelsel noodzakelijk voorkomen met het oog op de tegenwoordige ontwikkeling der krijgskunst en inzonderheid met het oog op de in den laatsten oorlog opgedane ervaring.

De uitkomst dier beraadslagingen is samengevat in drie grond-denkebeelden: 1°. *dat enkele groote centraalstellingen voor de landsverdediging moeten worden ingericht*; 2°. *dat, wanneer in die behoefte wordt voorzien, eenige der bestaande vestingen als zoodanig kunnen worden opgeheven*, en 3°. *dat voor de overige vestingen eene versterking niet zoozeer moet worden gezocht in eene uitbreiding van den omvang, dan wel in eene verbetering der inwendige inrichting en wapening*.

Deze drie hoofdbeginselen zijn geheel terug te vinden in de voor-
slagen, die den inhoud uitmaken van het ontwerp, dat thans tot
wet is verheven.

Deze aangenomen grondslagen kunnen geacht worden de quin-
tessence te zijn van de nauwlettende onderzoekingen en ijverige
nasporingen der voornoemde commissie. Het mag daarom wel de
aandacht overwaard heeten, met de ten dienste staande gegevens,
zich rekenschap te geven van de beschouwingen, welke tot die
uitkomsten schijnen te hebben geleid en een onderzoek te wijden
aan de wijze, waarop die grondbeginselen in het Duitsche ves-
tingstelsel hunne toepassing zullen vinden.

De volgende regelen, nagenoeg geheel overgenomen uit het
„Militär Wochenblatt”, kunnen hiertoe strekken.

*Een doeltreffend vestingstelsel is voor elken staat van het hoog-
ste belang.*

Reeds op economische gronden wordt gebiedend gevorderd, dat
het *aantal* vestingen zich tot een minimum bepale, omdat de
bouw, de uitrusting en het onderhoud van elke vesting groote
kosten na zich slepen. Verder behoeft geen bijzonder betoog, dat
met het *aantal* der vestingen in onafscheidelijk verband staat de
totale sterkte der bezettingstroepen, welke laatste natuurlijker-
wijze aan het veldleger onttrokken worden. Hoe meer derhalve een
staat vestingen telt, te zwakker zal zijn leger te velde moeten
trekken. Maar nu is juist het hoofddoel van den aanleg van vestingen
om het veldleger zoo talrijk mogelijk te doen optreden, eensdeels
wijn zij het leger geschikte aanleuningspunten en eene sterke ope-
ratiebasis verschaffen, anderdeels omdat zij door haar passief ver-
dedigingsvermogen minder bezetting behoeven. Het bezit van een
groot aantal vestingen voert onvermijdelijk tot het ongelukkig dilemma,
van, of onvoldoende bezettingen, of een zwak veldleger te hebben.
Op alle deze gronden moet derhalve steeds het streven zijn om
slechts een beperkt aantal plaatsen in het vestingstelsel op te nemen.

De stelregel, dat, met betrekking tot het aantal vestingen,
rekening moet worden gehouden met de eventueel beschikbare
levende strijdkrachten, en dat derhalve het aantal der versterkte
plaatsen immer zoo gering mogelijk moet wezen, kan, in al zijn
eenvoud, niet genoeg worden verkondigd in een land als het

onze, waar nog altijd veel vestingvrienden gevonden worden. Dat wijders het bezit van een groot aantal vestingen meest leidt tot ingebeelde krucht, en dat, als een uitvloeisel dier inbeelding, aan de levende strijdkrachten licht minder zorgen worden besteed dan daaraan dienden gewijd te worden, is mede een verschijnsel, dat, waar het zich openbaart, niet onopgemerkt blijven mag.

Wat de *kenze* der te versterken plaatsen aangaat, zij men er op bedacht zich te bepalen tot dezulke, die, door *ligging*, *grootte* en *beleekenis* de tegenpartij noodzaken tot de insluiting of het beleg; want alleen dan beantwoorden versterkte plaatsen aan het doel hunner aanleg, wanneer zij het veldleger van den vijand werkelijk verzwakken en daardoor het eigen veldleger ontlasten.

Alle versterkingen, welke aan deze voorwaarden niet voldoen, moeten niet in het vestingstelsel worden opgenomen, en dienen daaruit verwijderd te worden, wanneer zij, als een gevolg van vroegere toestanden, nog gerekend worden er toe te behooren.

Voor het te versterken oorlogstooneel kiese men een terrein, dat eene actieve verdediging toelaat, en waarborge men zich door versterkingen het bezit dier plaatsen, welke men, onder alle omstandigheden, voor den overgang tot het offensieve behoeft. Mocht ook al de jongste oorlog er toe doen overhellen, om, door den aanleg van versterkingen, den vijand het gebruik te willen beletten van bepaalde wegen van verkeer, van rivierovergangen, bergpassen en dergelijke, men bouwe toch vooral geene vestingen, welke uitsluitend tot dit doel moeten dienen, buiten het op de even aangevoerde gronden gekozen oorlogstooneel.

Het versterkt oorlogstooneel moet het daarachter gelegen land dekken, opdat men in staat zij het geslagen leger op nieuw te organiseeren; de hoofdstad moet niet versterkt worden omdat zij de hoofdstad is, maar dan, wanneer zij rijke hulpbronnen in zich bevat.

Er wordt wel beweerd dat grensvestingen de vijandelijke strijdkrachten binden, doch zij neutraliseeren ook die van den verdiger. De tijden zijn voorbij, waarin men om vestingen in te sluiten minstens over eene dubbele overmacht moest beschikken; de bewijzen voor het tegendeel heeft de Duitsch-Fransche oorlog aan de hand gedaan.

Ook politieke gronden kunnen soms wegen bij de versterking van enkele steden: Metz b. v. waarborgt den Duitschers, in een toekomstigen oorlog tegen Frankrijk, het moreel bezit van Lotharingen, ook dan nog, wanneer het Duitsche leger tijdelijk de landstreek zou moeten ruimen. Dikwijls nog is het raadzaam een grensstreek, die door défilé's van den eigenlijken staat is gescheiden, door vestingen te dekken en zich daardoor den strategischen opmarsch van het leger te waarborgen; te eer, wanneer in zoodanig geval de aanvaller tevens belet wordt zich, tot het samentrekken zijner strijdkrachten, in het bezit dier landstreek te stellen.

Enkele groote centraalstellingen moeten voor de landsverdediging worden ingericht.

Als voornaamste centraalpunt komt voorzeker de hoofdstad in de eerste plaats in aanmerking. Bij het regelen der landsverdediging is het daarom een eerste vereischte de noodige voorzorgsmaatregelen te treffen, waardoor de hoofdstad zoodanig beveiligd wordt, dat haar bezit den vijand zoo lang mogelijk kan worden betwist.

Dikwijls is de vraag geopperd, of die beveiliging moet plaats vinden door versterking der hoofdstad zelve of op eenige andere wijze. In Duitschland heeft men niet tot de versterking van Berlijn besloten. Of wijders de hoofdstad de belangrijkste of wel de eenigste centraalstelling des lands moet uitmaken, hangt van verschillende factoren af. Eerstens daarvan, of de hoofdstad werkelijk het intellectueel centrum des lands is; dan van de omstandigheid, of het regeerings- en kriegsorganismus in de hoofdstad zoodanig is geconcentreerd, dat de provinciën, door gebrek aan zelfstandigheid in vreedstijd, niet gewoon zijn in oorlogstijd krachtig en zelfstandig te handelen; verder van het volkskarakter; dan nog van de betrekking waarin de natie tot het hoofd van den staat verkeert, en eindelijk nog daarvan, of de hoofdstad van zooveel belang is, dat met haar verlies de levenszenuw van het volk wordt afgesneden. In Frankrijk en Oostenrijk heeft het zich herhaaldelijk voorgedaan, dat met de inneming, ja zelfs met het geopende vooruitzicht op de inneming der hoofdstad, de natie verslagen lag en de vrede tot elken prijs moest worden gekocht.

Het mag er voor gehouden worden, dat overwegingen als de

boven aangehaalde er toe geleid hebben, Berlijn zelve niet te versterken, doch die hoofdstad te dekken door het versterken van andere in hare nabijheid gelegene plaatsen. Van zuiver militair standpunt beschouwd, is Berlijn minder van belang als hoofdstad, dan wel om zijn groote arsenalen en door de nabijheid van Spandau, de hoofdzetel der Duitsche militaire fabrieken.

Berlijn wordt in het noorden rechtstreeks gedekt door Spandau en in het zuiden door de Notte- en Nutte-streek, welk terrein door den aanleg van vluchtige versterkingen uitnemend tot verdediging is ingericht; in het westen beschermt Maagdenburg de hoofdstad, en in het oosten Kustrin, welke beide vestingen tevens als geduchte flankstellingen kunnen dienen tegen een aanval, die uit het zuiden of noorden tegen Berlijn wordt ondernomen. Spandau en Kustrin worden thans beduidend versterkt, terwijl zulks ten aanzien van Maagdenburg reeds vroeger heeft plaats gehad.

De vestingen Glogau en Torgau kunnen mede als flankstellingen worden aangemerkt, die Berlijn tegen een aanval uit het zuiden indirect beschermen; althans zal een uit het zuiden tegen de hoofdstad oprukkende aanvaller genoodzaakt zijn, voor 't minst, insluitingstroepen tegen deze beide vestingen te detacheren. In de aanwezigheid der beide laatstgenoemde vestingen schijnt ook de reden gezocht te moeten worden, waarom Berlijn in het zuiden rechtstreeks slechts gedekt is door het vluchtig te versterken terrein.

Militaire en staatkundige gronden kunnen er ook toe doen besluiten om de hoofdstad los te laten en een ander terrein tot centraal-verdedigingsstelling te kiezen. Brussel en Munchen leveren hiervan een voorbeeld. De hoofdstad Munchen o. a. leent zich door hare ligging volstrekt niet tot vesting. Daarentegen heeft tegen een uit het zuiden oprukkenden aanvaller de natuur zelve de Donau, van welke rivier de linkeroever den rechter sterk beheerscht, ter verdediging aangewezen. Daarom is deze rivier versterkt door de vestingen Ulm en Ingolstadt, die de centraalpunten voor Zuid-Duitschlands verdediging uitmaken en twee bruggenhoofden vormen, welke, ofschoon Munchen zelf niet onmiddellijk wordt gedekt, de geheele operatiestreek van het Zwabisch-Beiersch hoogland beheerschen. Aan Ingolstadt wordt thans nog hoogere waarde bijgezet, wijl daarin militaire inrichtingen zijn opgenomen, welke

in belangrijke mate die in het noorden des rijks aanvullen. Aan deze beide centraalpunten sluit zich een derde aan, namelijk de vesting Rastatt, die, wel is waar, vóór Straatsburgs val hoogere waarde had dan tegenwoordig, doch evenwel behouden blijft, omdat zij Carlsruhe onmiddellijk dekt en het zuidelijk, verreweg grootste gedeelte van de smalle operatiestreek der Rijnvlakte afsluit van de gemakkelijke toegangen tot de Zwabische en Franckische operatielandstreek.

Behalve de hoofdstad behooren nog enkele strategisch gewichtige punten in het vestingstelsel te worden opgenomen; evenzoo die plaatsen, waar groote militaire fabrieken, dépôts en arsenalen aanwezig zijn, wier verlies een zeer nadeeligen invloed op de voortzetting des oorlogs zou kunnen uitoefenen.

Tot de strategisch gewichtige punten behooren in de eerste plaats Koningsbergen, Glogau, Mentz en Keulen.

Koningsbergen maakt het centraalpunt uit voor de verdediging van Oost-Pruisen. Aan de zeezijde gedekt door Pillau en Memel, kan deze vesting het gebied harer werking geheel naar de landzijde uitstrekken en aan die zijde eene flankstelling uitmaken, die, voor een uit Rusland oprukkenden aanvaller, uiterst gevaarlijk is. Ten einde onder alle omstandigheden een geregeld beleg te kunnen doorstaan, wordt deze vesting thans aanzienlijk uitgebreid en versterkt.

De vesting Glogau is eveneens door hare ligging het centraalpunt voor de verdediging van Silezië, en tevens, zooals hiervoren reeds werd aangevoerd, flankstelling tegen een uit het zuiden naar Berlijn voortdringenden aanvaller.

Mentz, Keulen en Koblenz, als fronthindernis verbonden door den Rijn, vormen een moeielijk te overweldigen tweede verdedigingslinie tegen Frankrijk, en terwijl, tot aan 1870, de waarde dezer vestingen hoofdzakelijk gelegen was in hunne beteekenis als bruggenhoofd en centraalpunten voor de verdediging van den linker Rijn-oever tegen Frankrijk, maken zij thans, na de annexatie van Metz en Straatsburg, de centraalpunten uit voor de verdediging van geheel West-Duitschland. Keulen en Koblenz kunnen eventueel ook als grensvesting dienen, wanneer Frankrijk, in vereeniging met of ondanks België, langs dien kant den doorgang tracht te forceeren.

De plaatsen, waarin militaire inrichtingen van groot belang zijn gevestigd, moeten tegen een verrassenden aanval gevrijwaard zijn en mogen derhalve niet te dicht aan de grenzen liggen.

Een waarschuwend voorbeeld heeft Metz in dat opzicht geleverd. De keuze van Metz als hoofddépot-plaats mocht wel de ongelukkigste heeten, die Frankrijk kon doen. Immers met de insluiting dier vesting verloor Frankrijk nagenoeg al zijn krijgsmaterieel.

De Duitschers gaan hierin voorzichtiger te werk. Alle overige naar het oude stelsel gebouwde en meer binnenwaarts gelegen vestingen, die, om hare strategische waarde, door de tegenpartij niet genomen behoeven te worden, omdat zij noch belangrijke militaire établissements bevatten, noch sleutelpunten van belangrijke gemeenschapswegen en operatielandstreken en evenmin flankpositiën uitmaken, van eenig gevaar voor een voortdringend vijandelijk leger, kunnen worden gesloopt, wijl zij den staat maar onnut geld en troepen kosten. Van zulke vestingen is door het aannemen van nieuwe rijksgrenzen niet alleen de strategische maar ook de staatkundige waarde verminderd; hunne tactische sterkte en materieel weerstandsvermogen zijn met den tijd afgenomen; zij zijn te klein geworden in verband met de hoogere eischen en scheppingen der techniek en tactiek; en eindelijk nog, heeft de toenemende beschaving, de vestingwerken overbodig gemaakt voor een groot aantal plaatsen, waar zij, als een noodzakelijk uitvloeisel der vroegere gruwzame wijze van oorlogvoeren, waren aangelegd.

Van hoe weinig belang een groot aantal dergelijke vestingen zijn kan voor de hoofdoperatiën, heeft ook Frankrijk geleerd, dat zijn hoofdstad tegen Duitschland afsloot door een breeden gordel van vestingen, waarvan in het eind slechts enkele aan het doel beantwoordden, terwijl de meeste op de operatiën der Deutsche legers niet den minsten invloed uitoefenden.

Uit het voorgaande valt gemakkelijk afteleiden, dat met het opnemen van enkele groote centraalpunten in het verdedigingsstelsel, „*eenige der bestaande vestingen als zoodanig kunnen worden opgeheven.*”

De sterkten, die, krachtens genoemde wet zullen worden opgeheven, zijn de binnenvestingen Minden, Erfurt, Wittenberg en

Graudenz en de grensvestingen Stettin, Kolberg, Stralsund en Kozel.

Minden, te voren eene grensvesting tegen Hanover, kan, als versterkte plaats, vervallen, na de inlijving van genoemd rijk en den opbouw der kustbevestigingen van Wilhelmshaven en Geestemunde (beneden-Wezer). Minden was meer bepaald eene Pruisische vesting; als Duitsche vesting verloor zij hare beteekenis als zoodanig, te meer wijl zij, wegens hare geïsoleerde ligging, tegen Frankrijk van geen nut kan zijn.

De vesting Erfurt had beteekenis in den tijd, dat zij, als bruggenhoofd, de verbinding daarstelde tusschen de beide afzonderlijk liggende deelen van den Pruisisch monarchalen-Staat, een grensvesting uitmaakte tegen Zuid-Duitschland, en dienen kon om, eventueel, de vereeniging der niet onder Pruisens beheer staande legers van Noord- en Zuid-Duitschland te verhinderen. Zoowel de samensmelting der beide deelen van het Pruisisch grondgebied door de annexatie van Hannover, Nassau en Keurhessen, als de oprichting van den Noord-Duitschen Bond, onder Pruisen's militair opperbestuur, verminderde in belangrijke mate Erfurts beteekenis en deed het alleen nog eenige waarde behouden als grensvesting tegen Zuid-Duitschland. Bovendien maakte Erfurt, door zijne ongunstige ligging, zijn geringen omvang en weinig beduidende sterkte tegenover de hedendaagsche aanvalsmiddelen, reeds vroeger een zwak punt uit, zoodat, toen na 1870, door de vereeniging der tot dien tijd gescheiden deelen van den Duitschen grond, de laatste reden voor zijn bestaan als vesting verviel, die sterkte als volkomen overtollig moest worden aangemerkt en hare opheffing bevolen werd.

Wittenberg versperde vroeger den kortsten weg, waarlangs het leger van uit Frankrijk naar Berlijn kon trekken, en maakte, even als Maagdenburg en Torgau, een versterkt punt uit van eene operatielinie tegen een vijand in het westen en zuidwesten. Wanneer nu, vooral onder de tegenwoordige verhoudingen, op eene uitgestrektheid van nauwelijks 13 Duitsche mijlen, drie vestingen, in aantal, reeds te veel gerekend moeten worden, dan lag het voor de hand, zoowel met het oog op de versterking van Maagdenburg als uit aanmerking der verminderde beteekenis van Torgau als grensvesting tegen Saksen, dat, of Wittenberg, of Torgau

als vesting moest komen te vervallen. Aangezien nu Torgau, door den aanleg der spoorweglijn Torgau-Cottbus-Glogau, zich een nieuw veld voor werking ziet geopend als flankpositie tegen een uit het zuiden naar Berlijn opdringend leger, viel de keuze licht, en is tot Wittenberg's opheffing besloten.

En nu Graudenz. Graudenz behoort tot de sterkten, die aangelegd zijn tot verdediging van de Weichsel, van af de intrede dezer rivier op Pruisisch grondgebied tot aan hare monding. Over deze uitgestrektheid, 20—25 D. mijlen hemelsbreedte, liggen niet minder dan 4 vestingen: Thorn, Graudenz, Mariënburg en Dantzig. De gewichtigste dezer zijn buiten kijf Thorn en Dantzig, welke versterkt worden. Mariënburg is daarom van beteekenis, wijl een strategische spoorweg en een hoofdstraatweg daar langs voeren, en ook nog omdat die plaats eventueel als bruggenhoofd voor de Weichsel-Delta kan dienen. Om die reden blijft Mariënburg behouden en gewapend tegen stormenderhandschen aanval. Graudenz daarentegen heeft thans als vesting alle belang verloren, en haar gemis wordt door de versterking van Thorn ruimschoots vergoed.

En zoo zijn achtereenvolgens ter sprake gebracht de verschillende maatregelen welke genomen zijn om Duitschland binnen de rijksgrenzen te verdedigen.

Het moet echter uit den aard der zaak tot het streven behooren van elken staat, om den krijg, waarin hij met den nabuur kan gewikkeld worden, reeds bij de opening der vijandelijkheden af te wenden van het eigen grondgebied en over te brengen op dat der tegenpartij. Derhalve komt het er op aan, het initiatief te nemen, de eerste voordeelen te behalen en te behouden. De grootste kans tot welslagen in dit streven vloeit voort uit eene snelle samentrekking aan de bedreigde grens der strijdkrachten, aan welke een goede basis tot steun moet dienen. Eene snelle samentrekking der strijdkrachten aan de grenzen is slechts mogelijk bij eene voortreffelijke legerorganisatie en bij eene goede inrichting van het spoorwegnet en van den spoorwegdienst. De krachtige basis voor den strategischen opmarsch en het binnenrukken op vijandelijk grondgebied wordt uitgemaakt door voordeelig gelegen vestingen, als steunpunten voor de eerste militaire operatiën, als centraalpunten voor de verdediging der bedreigde grensstreek. Terwijl nu de ver-

sterkingen binnen 's lands meer het kenmerk d-agen van defensief vermogen, moeten de groote grensvestingen het offensief in de hand werken, offensieve bruggenhoofden zijn, welke het deboucheeren der strijdkrachten in de operatie-landstreek des vijands toelaten.

Het terrein zelf geeft de geschiktste punten tot den bouw van grensvestingen aan. Voor de kusten komen daartoe in aanmerking de voornaamste punten, waar een landing der vijandelijke oorlogschepen mogelijk is, althans zoo het aantal dier plaatsen niet buiten verhouding groot is; voor de landgrenzen, de punten waar voor den vijand de hoofdwegen kunnen worden versperd.

De kustversterkingen in Duitschland zijn aangelegd bij: Geestemunde (beneden Weser), Cuxhaven (beneden-Elbe), Swinemunde, Dantzig en Pillau, waar zij de groote riviermonden afsluiten; verder bij Wilhelmshaven en Friedrichsort, tot bescherming van de oorlogshavens der Noord- en Oostzee; dan nog Kolberg, als tusschen-station van Dantzig en Swinemunde; de kustbatterijen van Stralsund en Rugen, door middel waarvan het ontschepen van vijandelijke troepen op Rugen en de overgang dezer van dat eiland op het vasteland moet worden belet; de werken van Sonderburg-Duppel, als grensvesting tegen Denemarken en eindelijk nog Memel als grensvesting in het noordoosten.

Memel, gelegen op een ver in zee vooruitstekende smalle landtong, is van niet de minste beteekenis als landvesting, aangezien zij van Russische zijde met geringe middelen en weinig moeite te isoleeren valt en zij voor een Duitsch leger, dat in Ruslands Oostzee-provinciën vooruit rukt, een zwak en gevaarlijk aanleuningspunt zou zijn. Het hoofddoel dezer vesting moet gezocht worden in de afsluiting van het Curische Haff, waardoor de vesting Koningsbergen van die zijde tegen aanval blijft gevrijwaard. Om de aangevoerde redenen mag het er voor gehouden worden, dat de voor Memel uitgetrokken gelden aangewend zullen worden tot versperring van het Memeler-zeegat en tot voltooiing der kustbatterijen.

Ook Pillau, dat Koningsbergen aan de andere zijde tegen een aanval over zee beschermt, zal, krachtens de nieuwe verordeningen, alleen tegen verrassenden aanval worden gevrijwaard, eensdeels vermits deze plaats van de landzijde door Koningsbergen voldoende is gedeckt, anderdeels wijl het kunstmatig versperde diep zoo ge-

heel onder het vuur ligt van de fortten op beide oevers, dat het binnendringen van vijandelijke oorlogschepen in het Frische Haff wel gerekend mag worden tot de hooge onwaarschijnlijkheden te zullen behooren.

Niettegenstaande Stettin als vesting wordt opgeheven, in welke opheffing wordt voorzien door de bevolen versterking van Küstrin, schijnt ook nog Swinemünde slechts tegen overrompeling te worden behoed. Waarschijnlijk is Berlijn voldoende gedekt geacht door de achterwaartsche ligging van Küstrin en Spandau en door de aanwezigheid der nabijliggende kustversterkingen van Stralsund, Rügen en Kolberg. Wellicht ook pleit voor dezen maatregel de voordeelige ligging der spoorweglijnen langs dit gedeelte der kust.

Eindelijk wordt ook de stelling Sonderburg-Duppel, welke bestaat uit een groot werk en 4 kustbatterijen, slechts gewapend tegen den stormenderhandschen aanval, wijl hare geïsoleerde strategische ligging geen geregeld beleg doet vreezen.

Dat de versterkingen van Kolberg en Stralsund aan de landzijde worden opgeheven, vindt hierin grond, dat beide vestingen te ver zijwaarts van de vermoedelijke operatielijnen liggen, om op de hoofdleger-bewegingen eenigen invloed te kunnen uitoefenen. Enkel de zeefronten dezer plaatsen kunnen voor de landsverdedigingen van gewicht zijn en worden dan ook om die reden beduidend versterkt.

Wijden we nu nog eenige oogenblikken de aandacht aan de versterking der Duitsche landgrenzen. Tot de aangrenzende landen van het Duitsche Rijk, waartegen eene beveiliging der grenzen noodzakelijk wordt geacht, behooren voornamelijk: Frankrijk, Oostenrijk en Rusland; de grenzen aan de zijde der kleinere staten, wier optreden als verbondenen tegen Duitschland alleen gevaarlijk kan zijn, komen slechts in de tweede plaats in aanmerking. Bij een vluchtigen blik op de kaart, moet al aanstonds in het oog vallen, dat juist tegen Frankrijk, derhalve op de kortste grensaansluiting, het grootst aantal grensvestingen blijft bestaan, zelfs nadat Marsal, Phalsburg en Schlettstadt opgeheven worden; terwijl daarentegen langs de grenzen van Oostenrijk, dat het Duitsche rijksgebied over de grootste uitgebreidheid begrenst, een niet noemenswaardig aantal versterkte plaatsen wordt aangetroffen, van

welke, overeenkomstig meergenoemde wet, ook nog Kozel komt te vervallen.

De oorzaak van dit verschijnsel valt niet alleen hieraan te wijten, dat Elzas en Lotharingen nieuw veroverde provinciën zijn, maar ook aan de gedaante der grenzen, naargelang deze al of niet met de grenzen der operatie-landstreken samenvallen. Het kan geen tegenspraak lijden, dat de tegenwoordige Duitsch-Fransche grens-scheiding zich in dat opzicht voor Duitschland oneindig gunstiger voordoet dan de vroegere, en slechts ééne gevaarlijke terrein-opening heeft ter plaatse van de trouée de Belfort. Die gaping kan afgesloten worden door eene versterkte stelling bij Mühlhausen. De vlakke in het Rijndal, van den Elzas en de débouchés der Vogeezen worden beheerscht door Neu-Breisach en Straatsburg, dat sedert 1871 aanmerkelijk is versterkt geworden. De geheele operatie-landstreek tusschen de Maas en de westelijke helling der Vogeezen wordt beheerscht door Bitche, Saarlouis, Diedenhoven en Metz, welke vestingen als landsreduit voor Lotharingen nagenoeg gelijke rol spelen als indertijd de vestingvierhoek Verona-Mantua-Peschiera en Legnano in Venetië, en de driehoek Warschau-Modlin-Siereck in Polen. Metz is bovendien aantemerken als een groot offensief bruggenhoofd, dat het deboucheeren begunstigt van Duitsche legers in de trouée tusschen de Argonnen, het Plateau de Langres en het Marne-dal, de drie dalengten, welke convergeerend op Parijs voeren. De omstandigheid, dat de vestingen Diedenhoven, Saarlouis, Bitche en Neu-Breisach slechts tegen den stormenderhandschen aanval worden gewapend, duidt voldoende aan, dat voor de groote oorlogsoperatiën alleen de vestingen Metz en Straatsburg van beteekenis worden geacht.

Zooals hiervoren reeds werd aangevoerd, is het gering aantal vestingen op de Duitsch-Oostenrijksche grenzen in het oog vallend. Let men echter op den geographischen toestand dier grenzen, dan ontwaart men, dat deze, met uitzondering der door de Salzach gesloten opening tusschen het Beiërsche Woud en de Alpen en der bergengte tusschen de Karpathen en Sudeten, geheel worden gevormd door bergketenen, waarvan de passen, of op Duitsch, of op Oostenrijksch gebied liggen; — lange bergdéfilés, waarin alleen de spitsen der legers met elkander kunnen in aanraking komen

en waarin ontwikkeling van grootere troepenmassa's niet mogelijk is. De operatie-landstreken liggen derhalve aan deze of gene zijde dier doortochtslanden. De operatie-landstreek voor Zuid-Duitschland wordt uitgemaakt door de Zwabisch-Beiersche hoogvlakte, en is doeltreffend versterkt door Ulm en Ingolstadt. Voor Noord-Duitschland is zij te vinden, òf in het terrein tusschen de Elbe en de Oder — Silezië en Lausitz — òf in den bergketel van Boheme. Aan de Elbe en Oder bestaat de operatie-basis uit de vestingen Glogau en Torgau. Het offensief tegen Boheme wordt begunstigd door de in Oostenrijksch gebied vooruitspringende vesting Glatz, terwijl Neisse, versterkt als het worden zal, de rol van het opgeheven Kozel overneemt en het Oder-dal afsluit.

Koningsbergen dekt de provincie Pruisen tegen Rusland; de versterkte operatie-basissen Dantzig-Thorn, Thorn-Posen, Posen-Glogau, Glogau-Neisse beveiligen aan die zijde het overige deel van den staat en ondersteunen als offensieve-bruggenhoofden den strategischen opmarsch van Duitsche legers in Polen. Het zal wel geene nadere toelichting behoeven, waarom de kleine tegen Rusland vooruitgeschoven vesting Boyen slechts in zooverre wordt bewapend, dat zij niet in eersten aanloop genomen kan worden.

Er blijft ten slotte nog ter bespreking over de 3^e door de commissie vooropgestelde grondslag, namelijk: *dat de versterking der overige vestingen niet zoozeer moet worden gezocht in eene uithreiding van den omvang, dan wel in eene verbetering der inwendige inrichting en wapening.*

De jongste ervaringen hebben geleerd, dat het aanvalsleger de kleine vestingen voorbijtrekt zonder deze eenige aandacht waardig te keuren, of ze in eersten aanloop neemt, of wel, wanneer er voldoende stormvrijheid bestaat, doch de geschutwapening gebrek-kig is en bomvrije logementen niet aanwezig zijn, ze met kleine belegeringskorpen binnen weinige dagen, door platschieting tot de overgave dwingt. Een werkelijk beleg zal in den regel slechts plaats vinden bij grootere, volgens het nieuwere stelsel gebouwde vestingen, wel te verstaan, wanneer deze behoorlijk zijn uitgerust, en ook dan nog zullen er zich omstandigheden kunnen voordoen, dat door platschieting en uithongering soms de meest onverwachte uitkomsten worden verkregen.

Onder overigens gelijke omstandigheden zal de verdediging eener vesting langer gerekt kunnen worden, naar gelang de burgerij minder van de platschieting te lijden heeft. De plaats valt het best tegen het bombardement te vrijwaren door den aanleg van gedetacheerde forten, die de vesting moeten omringen op een afstand, grooter dan de draagwijdte der vuurmonden, die de belegeraar vóór de vesting kan brengen.

Door den aanleg van ver vooruitgeschoven werken wordt niet alleen het voordeel verkregen het bewoonde gedeelte der vesting aan de uitwerking van 's vijands vuur te onttrekken, maar tevens ook begunstigt hij eene actieve verdediging, waarbij het mogelijk wordt, onder de bescherming van de gedetacheerde forten, buiten de hoofdenceinte groote troepenverzamelingen te bewerkstelligen, met die troepenmassaas uitvallen op groote schaal te doen en den bouw der vijandelijke aanvalsbatterijen te verhinderen of de eenmaal aangelegde aanvalswerken te vernielen. Bovendien kan de ruimte tusschen den hoofdwal der vesting en de forten soms lange tijd ten nutte gemaakt worden tot approviandeering der vesting.

Eene derwijze ingerichte en behoorlijk uitgeruste vesting dwingt den aanvaller, bijaldien deze de sterkte wil bemachtigen, tot het geregeld beleg. Het groot rajon der voorliggende werken vordert een sterk belegeringskorps en verzwakt derhalve in aanzienlijke mate het vijandelijk veldleger, terwijl de sterkte en de uitrusting dezer werken het doorstaan van een gerekt beleg mogelijk maken en uit dien hoofde de belegeringstroepen geruimen tijd bezig houden, alvorens deze op nieuw bij het veldleger kunnen worden aangetrokken.

Het spreekt echter van zelf, dat de uitbreiding door middel van gedetacheerde forten binnen zekere grenzen moet beperkt blijven, niet alleen wijl daarbij de kosten wegen, maar vooral ook, omdat het toenemen van den omvang der werken steeds gepaard gaat met eene vermeerdering der bezettingstroepen. Om de besproken wijze van versterking in toepassing te brengen, zal men zich dus wel moeten bepalen tot de belangrijkste plaatsen, wier lang behoud op den gang der groote oorlogsoperatiën van den meest beteekenenden invloed is te achten.

Het weerstandsvermogen der overige vestingen, die behouden dienen te blijven, moet men, om de evengenoemde redenen, zoe-

ken te verhoogen door bij de versterking die middelen aan te wenden waarvan de jongste oorlogen het praktisch nut hebben bewezen, als: bomvrije kazematten en verdragend geschut.

Met betrekking tot de kust- en havenverdediging heeft inzonderheid de Noord-Amerikaansche oorlog bewijzen te over aan de hand gedaan om te doen uitkomen, dat de aanleg van kustbatterijen op zich zelve niet altijd voldoende is om aan de vijandelijke schepen het binnenloopen der havens en riviermonden te beletten, doch dat dit doel voornamelijk is te bereiken door het onbruikbaar en onveilig maken der vaarwaters door middel van torpédo's en versperringen. Ook voor deze soort van verdedigingsmiddelen zijn in Duitschland aanzienlijke sommen uitgetrokken.

En hiermee, M. II. heb ik de taak, die ik mij voor dezen avond had gesteld, namelijk: het weergeven van eenige denkbeelden over de beteekenis der vestingen in de tweede helft der 19^e eeuw, ten einde gebracht. Mocht soms in de minder goede denkbeelden mijn vaderschap zijn ontdekt, dan zal het ook in zooverre zijne goede zijde hebben gehad, dat ik, door den weinig beschikbaren tijd welke mij overbleef, voor het neerschrijven dezer regelen, niet al te oorspronkelijk heb kunnen zijn.

De Voorzitter zegt den heer Abel, namens de Vergadering, dank voor zijne voordracht. Hij drukt den wensch uit, dat de Vereeniging nog dikwijls het genoegen zal hebben van dergelijke verhandelingen te hooren. Daar nu het uur vergevorderd is en de verhandeling wel eerst gelezen mag worden om daarover een oordeel te kunnen vellen, geeft de Voorzitter in bedenking om de beraadslaging in eene volgende Vergadering te houden.

Dit voorstel wordt goedgekeurd en de bijeenkomst geëindigd, nadat 23 leden waren aangenomen.

Namens het Bestuur:

De Secretaris,
W. HOOGENBOOM.